

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ
В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ УНІВЕРСИТЕТУ**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:
студентка 6 курсу, 631 групи
спеціальності «Початкова освіта»
Плегуца Богдана Іванівна
Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент Біленкова Л.М.

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 6 від 22 листопада 2022 р*

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

Чернівці – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ВЧИТЕЛЯ	7
1.1. Проблема формування лідерських якостей вчителя в науковій літературі.....	7
1.2. Сутнісна характеристика базових лідерських якостей сучасного вчителя Нової української школи.....	14
Висновки до першого розділу	26
РОЗДІЛ 2. УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ УНІВЕРСИТЕТУ	27
2.1. Стан сформованості лідерських якостей майбутнього вчителя Нової української школи.....	27
2.2. Організаційно-діяльнісні умови формування лідерських якостей майбутнього педагога в освітньому просторі університету.....	37
2.3. Психолого-педагогічні умови формування лідерських якостей майбутнього вчителя Нової української школи.....	47
Висновки до другого розділу	56
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62
ДОДАТКИ	68

ВСТУП

Замовлення сучасного українського суспільства щодо якості підготовки майбутніх фахівців характеризується кардинальними змінами в життєдіяльності країни та навколишнього світу в цілому, крім того, розвиток вищої освіти, паралельно з формуванням готовності майбутніх вчителів до здійснення успішної професійної діяльності, повинна сприяти формуванню конкурентоспроможних, гнучких до змін, мобільних вчителів-лідерів, які керуватимуться певними цінностями, володітимуть необхідними компетентностями, що забезпечить широкий світогляд, виявлення активної громадянської позиції, толерантну поведінку та педагогічний такт у спілкування з оточенням. Означене безпосередньо стосується майбутніх вчителів початкових класів, від яких передусім залежатиме інтелектуальний та моральний рівень майбутнього покоління держави. В даному контексті погоджуємо думку Н.Мараховської (2009), яка справедливо зауважує, що «школа українська буде успішна, якщо до неї прийде успішний учитель. Він – успішний вчитель та фахівець – вирішить дуже багато питань щодо якості викладання, обсягу домашніх завдань, комунікації з дітьми та адміністрацією школи. До дітей має прийти людина-лідер, яка може вести за собою, яка любить свій предмет, яка його фахово викладає» (Мараховська, 2009, с. 11). Зауважимо, що інтерес, який вчені виявляють щодо феномену лідерства, характеризує проблему формування лідерських якостей майбутнього вчителя як одну із надважливих. Даний процес не протікає стихійно, адже майбутніх вчителів-лідерів потрібно підготувати, розвивати в них лідерські якості використовуючи накопичення і передачу лідерського досвіду, застосовуючи різноманітні технології навчання.

Актуальність досліджуваної проблеми підтверджує наявність суперечностей між сучасними вимогами суспільства та низьким рівнем підготовки фахівця з високими потребами громадянської активності:

- між вимогами до сучасного вчителя, що визначаються державою, нормативно-правовими документами в освітній сфері та недостатнім рівнем його готовності у виконанні соціальних ролей демократичного суспільства;

- між традиційною підготовкою вчителя початкових класів і сучасними вимогами, що вказують на функціональні обов'язки майбутнього вчителя, а також значимістю сформованості лідерської компетентності;

- переважання формального підходу до процесу формування лідерських якостей, що полягає в підміні системних впливів з використанням разових процедур у розвитку Soft skills.

Стан дослідження проблеми. Аналіз наукових досліджень засвідчує, що вчені приділяють значну увагу проблемі лідерства та питанням розвитку лідерських якостей (Л.Біленкова, С. Гармаш, А.Коломієць, Л.Коломієць, Г.Куценко, Т.Полковенко, І.Савицька). Педагогічні засади формування лідерських якостей у студентів вивчали Б.Головешко, К.Демчук, О.Жигірь, А.Зоріна, В.Карманенко, Н.Мараховська, Л.Уманський, Н.Семченко. Серед зарубіжних дослідників значний внесок зробили науковці: Дж.Адаїр, К.Берд, Е.Богардус, М.Вебер, Л.Картер, Р.Лорд, Р.Стогділл, Ф.Тейлор, А.Файол, Ф.Фідлер, Д.Філліпс, Г.Хоуманс та ін.

Незважаючи на досить ґрунтовні наукові розвідки щодо проблеми вивчення, вважаємо, що тема кваліфікаційної роботи *«Формування лідерських якостей майбутнього вчителя Нової української школи в освітньому просторі університету»* потребує детального дослідження у зв'язку новими викликами сучасного суспільства та концепцією Нової української школи стосовно реалізації професійної діяльності майбутніх вчителів початкових класів.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування умов та емпіричне дослідження формування лідерських якостей майбутнього вчителя Нової української школи в освітньому просторі університету.

Для реалізації поставленої мети дослідження нами визначено наступні **задачі дослідження:**

1. Проаналізувати проблему формування лідерських якостей вчителя у науковій літературі.
2. Розкрити сутність базових лідерських якостей сучасного вчителя Нової української школи.
3. Емпірично дослідити стан сформованості лідерських якостей майбутнього педагога.
4. Обґрунтувати організаційно-діяльнісні та психолого-педагогічні умови формування лідерських якостей майбутнього вчителя Нової української школи в освітньому просторі університету.

Об'єкт: формування лідерських якостей вчителя.

Предмет: умови формування лідерських якостей майбутнього вчителя Нової української школи в освітньому просторі університету.

В процесі роботи над написанням кваліфікаційної роботи використано сукупність **методів наукового дослідження:**

- **теоретичні** – аналіз нормативної бази та науково-методичної літератури на предмет формування лідерських якостей майбутнього вчителя початкової школи, характеристика наукових концепцій, способів організації підготовки майбутніх вчителів-лідерів; класифікація, порівняння, узагальнення, синтез щодо формулювання понятійно-категоріального апарату дослідження; розкриття форм та методів формування та саморозвитку лідерських якостей майбутнього вчителя НУШ.

- **емпіричні** – спостереження, анкетування, бесіди з метою з'ясування стану сформованості лідерських якостей у майбутнього вчителя Нової української школи.

Теоретичне значення кваліфікаційної роботи полягає в розкритті поняття та теорій лідерських якостей сучасного вчителя Нової української школи та обґрунтуванні організаційно-діяльнісних та психолого-педагогічних умов формування лідерських якостей майбутнього вчителя Нової української школи в освітньому просторі університету.

Практичне значення полягає у можливості використання результатів дослідження з метою формування лідерських якостей майбутніх вчителів Нової української школи у межах підготовки в освітньому просторі університету.

Структура кваліфікаційної роботи представлена вступом, двома розділами з відповідними параграфами, висновками до кожного розділу, загальними висновками, списком використаних джерел та додатками.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ВЧИТЕЛЯ

1.1. Проблема формування лідерських якостей вчителя в науковій літературі

Незважаючи на наявність широкого кола досліджень з проблематики формування лідерських якостей вчителя, вважаємо, що проблема формування лідерських якостей майбутнього вчителя Нової української школи потребує окремого вивчення у зв'язку з сучасними соціальними викликами та вимогами, зафіксованими концепцією Нової української школи, де задекларовано, що школа потребує сучасного вчителя, який має бути своєрідним «агентом змін», творчим і відповідальним, постійно прагнути до самовдосконалення, до здійснення фахової діяльності вчителя початкових класів.

Разом з тим змінюється і статус сучасного вчителя Нової української школи – в траєкторії цілеспрямованого руху від безперечного директивного авторитета, джерела знань до фасилітатора (забезпечення ефективної групової комунікації), коуча (допомога у досягненні поставленої мети), ментора (готовність ділитися з дитиною власним досвідом), тьютера (допомога у формуванні цілісної особистості: інтелект, воля, емоції, фізичний і духовний розвиток), провідника в індивідуальній освітній траєкторії розвитку учня початкових класів. Досліджуючи архітектуру поняття лідерські якості, зупинимося на розкритті поняття «якість особистості», що проілюстровано в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Характеристика поняття «якість особистості»

Якість особистості	як найбільш істотна властивість, яка надає будь-якому феномену визначеність	Костянтин Платонов
	як усталена сукупність її властивостей і рис	Вольф Мерлін Вадим Крутецький

Підготовка майбутніх громадян як лідерів постає стратегічною задачею держави, вирішення якої пов'язане з реалізацією відповідних психолого-педагогічних та організаційних умов для розвитку лідерських якостей і формування лідерського потенціалу в освітньому процесі починаючи з закладів загальної середньої освіти, продовжуючи закладами вищої освіти. Готовність лідерів для всіх сфер життєдіяльності суспільства передбачає розвиненість лідерських якостей насамперед в учителів початкових класів.

Вчені одноставно визначають важливими фаховими утвореннями в діяльності вчителів професійну мобільність, гнучкість та готовність до змін, мотивацію та здатність до самовдосконалення і самоосвіти впродовж усього життя, педагогічну рефлексію, *сформовані лідерські якості*, що відповідають сучасним об'єктивним суспільним запитам, життєвим завданням, професійним потребам, які комплексно дозволять педагогам проявити відкриту, творчу й діяльну лідерську позицію у взаємовідносинах з учнями початкових класів, колегами та батьками, як лідерську компетентність.

Так дослідники означеної проблеми А.Коломієць, Л.Коломієць (2019) зауважують, що «вдале прогнозування, проектування й коригування впливу різних ресурсів освітнього середовища на особистісний і пізнавальний розвиток молодших школярів; створення ситуації співпраці, співтворчості, атмосфери досягнення успіху як потужних мотивуючих чинників результативної суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії» вимагають від вчителів наявності сформованих лідерських якостей (Коломієць А, Коломієць Л., 2019, с. 93).

Перш ніж перейти до трактування поняття «лідерські якості вчителя» охарактеризуємо дефініції «якості», «лідер», «лідерство», «лідерські якості», що виступають провідними категоріями у компетентнісній підготовці майбутнього вчителя початкових класів. Беручи за основу наукові джерела, зосередимо увагу на основних підходах до тлумачення терміну «лідер». Відповідно до інформації словника-довідника з професійної педагогіки, – лідер (від. англ. leader – що веде) – «член групи з найвищим соціометричним

статусом за яким признається особлива роль у прийнятті рішень й організації спільної діяльності» (Словник-довідник з професійної педагогіки).

Так, беручи за основу словник соціологічних і політологічних термінів для характеристики поняття «лідер», зазначимо, що лідер характеризується як «особистість, яка має найбільший авторитет, вплив у будь-якому колективі» (Словник соціологічних і політологічних термінів, 1993, с. 44). Філософська література визначає *лідера* як «найбільш авторитетного члена організації або соціальної групи, котрий завдяки специфіці своєї особистості домінує в різних політичних, моральних і соціальних ситуаціях» (Філософський енциклопедичний словник, 2002).

В контексті нашого дослідження цінним виступає визначення дефініції «лідер» С.Гармаша (2009), який трактує його як «особистість, яка має розвинуті комунікативні вміння, здатна словами ефективно впливати на інших людей, з якою бажає співпрацювати більшість колективу (Гармаш, 2009, с. 41).

Лідер, за тлумаченням В.Жигір'я (2015), – це «член групи, який відіграє ключову роль щодо спрямування, контролю та зміни діяльності інших членів групи з досягнення групових цілей, за яким група визнає перевагу в статусі й надає право приймати рішення в значущих для неї ситуаціях» (Жигір'я, 2015).

Лідерство як соціальний та психолого-педагогічний феномен виступає складним багатовекторним процесом, який може бути визначений з точки зору різних позицій. Однією із вагомих сутнісних характеристик лідерства є, безперечно, його структурна архітектоніка. Основні наукові підходи до характеристики поняття лідерства відрізняються комбінацією трьох базових змінних, таких як: лідерські якості, лідерська поведінка і ситуація, яка спонукає до дій лідера. Дефініція «лідерство» досліджується різними галузями наук: соціологією, психологією, філософією, педагогікою, менеджментом тощо.

О.Романовським (2016) *лідерство* визначається як тривекторна структура, що включає в себе лідерство:

- як *стан* (набір особистісних характеристик та моделей поведінки, що підвищують успішність особистості),
- як *процес* (вплив лідера на послідовників),
- як *команда* (міцні зв'язки між лідером та послідовниками, які забезпечують досягнення спільної мети) (Романовський, 2016).

Здебільшого дослідники лідерства розрізняють формальне (вплив на людей із позиції посади, що обіймає) та неформальне лідерство (процес впливу на людей за допомогою здібностей, вміння чи інших ресурсів).

Отож, з огляду на дослідження вчених можемо визначити «лідерство – як суто соціально-психологічне явище, яке виникає і реалізується лише в соціальному середовищі. Тобто, скрізь, де формується група людей, виникає лідерство.

Погоджуємо, в контексті вище зазначеного, слухну думку Г.Куценко (2012), згідно з якою вчитель, як освітній менеджер, повинен бути *лідером учнівського угруповання* на уроці, задля ефективного вирішення різноманітних освітніх проблем (вміти зреагувати на непередбачувану поведінку молодших школярів, активізувати їх розумову діяльність, здійснювати з дітьми надійний зворотний «фідбек», здатність ставити перед учнями чіткі та зрозумілі завдання, управляти пізнавальною колективною діяльністю, створювати сприятливі умови для самостійного розв'язку навчальних проблем).

Вчений переконує, що специфіка діяльності сучасного вчителя як освітнього менеджера полягає в тому, що педагог перманентно перебуває в центрі групової активності дітей молодшого шкільного віку, колег, адміністрації закладу освіти. Одночасно, паралельно чи по чергово педагог виконує роль організатора, тьютора, наставника, дослідника, ментора тощо (Куценко 2012, С. 45-47).

На нашу думку, для цього сучасному вчителю початкових класів необхідно оволодіти лідерськими якостями, які, безпосередньо, забезпечать успішність та ефективність його фахової діяльності у всіх сферах. Цінною в

контексті нашого дослідження виступає позиція Н.Мараховської (2009). Авторка визначає *лідерські якості педагога* – інтегрованим особистісним утворенням, яке сприяє якісній реалізації педагогічної діяльності, виокремлює такі його структурні складники: стійкість лідерської позиції, мотивація, знання, лідерські уміння. (Мараховська, 2009, 22 с).

Лідерські якості визначаються вченими, як феномен групових процесів, як відображення особистісних характеристик і як поведінка, що схарактеризовано в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Погляди вчених на тлумачення поняття

«Лідерські якості вчителя»

Лідерські якості	«сукупність властивостей і рис особистості, які виражаються в активному прояві власної позиції, здатності швидко орієнтуватися в ситуаціях, адекватно реагувати на виклики й загрози часу, ставити цілі, згуртовувати й вести до них людей»	Г.Старкова
	«організаторські якості особистості, необхідні для створення в колективі учнів позитивної атмосфери, яка сприяє досягненню спільних цілей»	А. Зоріна
	«внутрішні риси чи здібності, що дають змогу лідерові діяти ефективно, сприяючи при цьому розвитку організації»	Д. Креймс
	«сукупність характеристик особистості, що допомагають їй займати позицію лідера в групі, проявляються в організаторських здібностях, умінні суттєво впливати на поведінку й настрій учнів, бути прикладом для наслідування»	Н. Мараховська
	«узагальнені властивості лідера створювати нове бачення рішення проблеми, успішно впливати на послідовників у напрямі досягнення мети»	Д. Алфімов

Щодо фахових обов'язків майбутніх вчителів початкових класів доцільними є погляди Дж.Адаїра, який, в свою чергу, вивчаючи особистісні характеристики в контексті сучасних поглядів на процес лідерства, визначає сім головних рис лідера, що показано на рисунку 1.1.

Рисунок 1.1. Сім головних рис лідера за Дж.Адаїром.

Отож, вчений виокремлює головні риси, що характеризують лідера, серед них: *захопленість* власною роботою, тими ідеями, що характеризують її зміст і спрямованість.

Наступна риса – *цілісність особистості лідера*, здатність особистості притримуватися моральних цінностей, які виявляються у поведінці в зовнішньому світі, насамперед таких, як добро і зло, правда і кривда. Завдяки цим поглядам з'являється довіра лідеру.

Цікавою рисою, на нашу думку, оперує дослідник визначаючи її як одну з головних – *жорсткість*, як вимогливість в першу чергу до себе, мотивація до високих стандартів у професійній діяльності, великий життєвий потенціал, прагнення здобути повагу.

Справедливість, визначається вченим, як неупередженість та прагнення до справедливої нагороди.

Когнітивна емпатія характеризується Дж.Адаїром як *душевне тепло* через поєднання душі і розуму, любов до справи й гуманність до людей.

Скромність, як сестру таланту, автор визначає умінням вислуховувати людей, обмеженим самолюбством.

Впевненість, в свою чергу, характеризується не самовпевненістю і надмірністю, а впевненістю у своїх силах (Нестуля, 2013).

Проаналізувавши погляди науковців стосовно основних лідерських якостей вчителя, можемо класифікувати та охарактеризувати окремі з них якості вчителя-лідера наступним чином, що показано в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3.

Основні лідерські якості вчителя

Основні якості	Зміст лідерських якостей
<i>Емоційність, стійкість до стресів (стрес менеджмент)</i>	Фізична життєздатність та емоційна пластичність
<i>Соціальна мотивація до менеджменту</i>	Висока потреба у керівництві тими чи іншими фаховими питаннями, яка використовується на благо послідовників
<i>Орієнтація на успіх</i>	Потреба в ситуаціях успіху, бажання переваги, інтерес до нового, відповідальність
<i>Емоційна зрілість</i>	Здатність до швидкого адаптування, відсутність психічних розладів
<i>Упевненість в собі та своїх силах</i>	Психологічна готовність до керівної ролі реалізації посадових обов'язків, і віра в свої сили і здібності
<i>Високі моральні якості</i>	Дотримання загальнолюдських моральних норм, чесність, обов'язковість, справедливість
<i>Наполегливість і цілеспрямованість</i>	Здатність долати перешкоди, сила волі, витримка
<i>Когнітивні здібності, інтелект, Soft skills</i>	Уміння збирати, досліджувати, інтерпретувати інформацію, розуміння соціальної атмосфери
<i>Професійні знання</i>	Знання про побудову освітнього процесу, розуміння специфіки вчительської діяльності
<i>Гнучкість</i>	Здатність адекватно реагувати на зовнішні зміни і внутрішньо-шкільні проблеми

Отже, лідерські якості вчителя – це психолого-педагогічні якості, які являють собою поєднання знань, цінностей, навичок і особливостей лідерської поведінки в досягненні цілей. Вчителю властиві лідерські якості, які окреслюють соціальну поведінку педагога *Soft skills*, такі як: гнучкість, відповідальність, стресменеджмент, таймменеджемент, принциповість, упевненість, схильність до взаємодопомоги, вимогливість, товарицькість, доброзичливість, почуття гумору тощо.

1.2. Сутнісна характеристика базових лідерських якостей сучасного вчителя Нової української школи

Нагальна потреба у лідерах постала не сьогодні, але вона завжди загострюється саме в час різких змін у суспільній, освітній, економічній і політичній сферах країни. Даний феномен викликаний конкуренцією, станом невпевненості у завтрашньому дні, переоцінкою життєво важливих цінностей та ін. У сучасних умовах – формування лідерських якостей надасть змогу підняти людський кругозір на щабель більш широкого спектру світогляду, винести ефективність життєдіяльності людини на поступ вищих стандартів, а також сформувати особистість дитини молодшого шкільного віку здатну в майбутньому досягти великих результатів за допомогою власних неординарних, індивідуальних здібностей. Вдосконалити конкурентоспроможну структуру відносин в освітньому просторі, забезпечити постійний рух вперед з метою досягнення кращих результатів, корисних як для окремої людини, суспільства, так і України в цілому.

Сьогодні ми можемо констатувати суттєве підвищення інтересу до проблеми формування лідерських якостей у галузі початкової освіти та системі підготовки фахівців в її здійсненні. Відповідно з професійним стандартом «Вчителя початкових класів закладу загальної середньої освіти» *формування лідерської компетентності* є однією із пріоритетних компетентностей майбутнього педагога і тлумачиться як здатність до прийняття оптимальних рішень у реалізації фахової діяльності та

відповідального особистого ставлення до професійних обов'язків, мотивування людей у досягненні спільної мети. Складно уявити вчителя початкових класів, який не володіє лідерськими якостями, і разом з цим, спрямовує до вирішення тих чи інших освітніх завдань.

Для того щоб зрозуміти природу формування лідерських якостей майбутнього вчителя Нової української школи звернемося до характеристики теорій та типів лідерства. Означимо основні запити сучасного покоління учнів початкових класів. Тож, з психологічної точки зору лідер – це авторитетна особа, якій група людей (послідовників) за тих чи інших певних обставин дає право приймати важливі, кардинальні рішення, що безумовно, і це важливо, відповідають інтересам людей й визначають траєкторію і характер їх діяльності (Новіков, 2004, С. 308-356.).

Отже, *лідерство* – це соціально-психологічне явище внутрішнього розвитку групи послідовників, який характеризується відносинами домінування і підпорядкування у групі (Психологічна енциклопедія, 2006, с. 186). Тобто це один із безперечних процесів організації й менеджменту малою соціальною групою людей. В межах нашого дослідження, характеризуючи поняття «лідер», слід означити кілька важливих моментів:

- по-перше, людина, яка наділена лідерськими якостями не висувається групою людей на відповідну посаду, а не очікувано, по більшій мірі, спонтанно обіймає лідерську активну позицію з відкритої чи прихованої згоди послідовників;
- по-друге, лідер висувається на роль неофіційного менеджера, а отже, з його індивідуальністю ідентифікується особлива система групових норм та цінностей.
- по-третє, особистість з лідерськими якостями висувається на відповідну роль в обставинах не тільки неординарних чи специфічних, а й вельми значущих для життєдіяльності групи відповідно до певній ситуації. Тобто лідер може обіймати посаду – бути призначений офіційно, а може й не

обіймати ніякого офіційного статусу, але фактично неформально керувати колективом завдяки своїм лідерським якостям (Логунова, 2006).

На сучасному етапі розвитку суспільства між науковцями, які досліджують проблеми лідерства, ведуться дискусійні баталії з приводу того, що ж є основним для визначення лідерства як суспільного феномена. Саме тому для нас важливо розібратися у природі лідерства, яку розкривають різні теорії. Вчені виокремлюють соціологічні та психологічні теорії лідерства в залежності від того, в межах яких досліджень вони розроблені. До таких теорій належать: «теорія рис», «харизматична теорія», «ситуаційна теорія», «синтетична теорія» та «теорія визначальної ролі послідовників» та ін. Отож, щоб розібратися з природою лідерських якостей, охарактеризуємо кожен з них.

Перша теорія – «теорія рис» зазнала досить багато спростувань через те, що різні види життєдіяльності групи людей вимагають наявності різних рис лідера. Як виявилось, більша частина «лідерських» якостей властива багатьом людям, які не виявляють активної лідерської позиції, а багато з тих індивідуальностей, хто насправді досягнув вершин лідерства, володіють далеко не всім переліком визначених лідерських якостей. Тому, виникає питання: які з означених лідерських якостей потрібно вважати обов'язковими, а які просто бажаними для лідера. Отож, «теорія рис» здебільшого пояснює природу лідерства як індивідуально-психологічне явище, тобто як суто психологічний феномен.

Представники означеного підходу вважають, що базовим чинником лідерства є сукупність у тої чи іншої особистості певного набору індивідуально-особистісних якостей, які надають їй змогу займати домінуюче становище у тій чи іншій життєвій ситуації. Спроби схарактеризувати набір обов'язкових для лідера індивідуально-психологічних якостей робили багато науковців, що показано в таблиці 1.4. До прикладу, американський соціолог Е.Богардус визначав такий набір лідерських якостей: розумові здібності, енергійність, почуття гумору,

бажання бути визнаним, емпатію, здатність прогнозувати та передбачати події, вміння привертати до себе увагу, допитливість, самоконтроль, силу волі, твердість характеру (Bogardus, 1924, с. 414).

Таблиця 1.4

Характеристика «теорії рис»

Прелік обов'язкових індивідуально-психологічних рис лідера	Науковці
Розум, енергійність, почуття гумору, бажання бути визнаним, емпатія, здатність прогнозувати та передбачати події, вміння привертати до себе увагу, допитливість, самоконтроль, сила волі, твердість характеру	Е.Богардус
Ораторські вміння, гострий розум, компетентність, нестандартність мислення, енергійність, сила волі	К.Берд
Фізіологічні дані; соціальне походження; соціальні характеристики (адміністративні здібності, популярність, тактовність); особистісні характеристики (упевненість, ентузіазм, пристосованість); інтелектуальні здібності.	Р. Стогділл
Харизма (мистецтво переконання, благородство, любов до ризику, ентузіазм, сміливість, воля, чесність, справедливість, щирість)	М. Вебер, Е.Трельч

Узагальнивши ряд наукових досліджень з питань походження природи лідерства, американський психолог К.Берд, уклав перелік з 79 якостей! В свою чергу американський соціолог Р.Стогділл зробив комплексне дослідження явища лідерства і отримав суперечливі показники щодо їх індивідуально-особистісних характеристик. Вчений класифікує набір лідерських якостей з понад 40 елементів, які пов'язані з психологічними рисами особистостей-лідерів, і об'єднує їх у 5 груп (Логунова, 2006, с. 80). «Теорія рис» висуває ідею про те, що лідерство – соціальне явище, що народжується особливими лідерськими якостями лідера, такими як: мистецтво переконання, благородство, любов до ризику, ентузіазм, сміливість, воля, чесність, справедливість, щирість та ін. У дослідженнях М.Вебера та Е.Трельча виокремлене спеціальне поняття для позначення

перелічених специфічних якостей лідера – харизма (з грец. – «милість», «благодать») (Видай, 1999, с. 164).

Харизма – специфічна обдарованість людини, яка справляє виняткове враження на людей, які перебувають в її оточенні. Особистість володіє властивостями, що викликає поклоніння перед нею і беззаперечну віру в її можливості. Людина, що наділена харизмою, викликає в оточення бажання слідувати за нею, це абсолютна довіра, що спонукає до схиляння перед нею, виглядає в очах своїх послідовників як непогрішима, така, що має надприродну властивості. Зазвичай, потреба людей саме у такому лідерові виникає в кризових умовах, найчастіше в політичному, релігійному житті (Корнєв, 1995, с. 136).

Проте, в контексті нашого дослідження, з точки зору формування лідерських якостей вчителя, слід зазначити, що певний психологічний та практичний сенс у цій теорії рис існує. Принаймні конкретно в тих випадках, коли досліджуються види діяльності вчителя з безперечною очевидністю можна стверджувати, що існують різноманітні види діяльності, які потребують протилежних якостей від вчителя-лідера. Отже, як бачимо, неможливо створити універсальну шкалу лідерських якостей. Саме даний факт став основною причиною швидкого падіння популярності «теорії рис».

Наступна теорія походження природи лідерства це «ситуаційна теорія» характеризує лідерство як «функцію» конкретної ситуації і визначає значущість ситуації в процесі обрання лідера. Прихильники «ситуаційної теорії» не відкидають значимості індивідуально-психологічних лідерських якостей, а проголошують, що ті чи інші якості лідера проявляються залежно від ситуації. Тобто лідером висувається та людина, яка під час виникнення у групі будь-якої ситуації володіє якостями, властивостями, здібностями та досвідом, що необхідні для ефективного виконання завдань, наприклад, у нестандартній такій ситуації. Це лідерство може бути динамічним, змінним, оскільки у будь-яких ситуаціях група висуває різних людей групи як лідера (Яблонский, 2003, с. 231).

«Ситуаційна теорія» лідерства сприяла розробленню «теорії визначальної ролі послідовників». Дана теорія характеризується тим, що лідерство визначається як функція від очікувань послідовників лідера. У контексті нашого дослідження можемо розглядати вчителя, передусім, як людину, котра веде за собою учнів, тому особливо важливими є можливості вчителя справити враження на учнів, не тільки статусом посади, і переконати їх діяти певним чином. Дана теорія «визначальної ролі послідовників» є однією з найбільш реальних і функціональних у сучасному світі, особливо в освітній діяльності, у зв'язку з бажанням сучасних вчителів бути лідером для своїх учнів те тому, що в нього посада вчителя, а тому, що він наділений такими особливими лідерськими якостями, які викликають повагу учнів.

У змісті «синтетичної теорії» лідерство науковці визначають як процес організації міжособистісних стосунків у групі, а лідера, безпосередньо – як суб'єкт керівництва цим процесом. Лідерство характеризується як функція групи послідовників і тому інтерпретувати його слід з огляду цілей і завдань групи людей, хоч і структура особистості лідера не менш важлива і береться до уваги. З позиції вчителя-лідера цікавим фактом є те, що клас з яким працює вчитель з часом стає схожим на свого вчителя, ніби віддзеркалюючи його стиль поведінки. Тому за групою учнів можна визначити, хто з ними взаємодіє. У цій теорії вчитель-лідер вирізняється від інших членів групи не яскравістю особливих рис, а вищим рівнем впливу на своїх учнів.

На теперішньому етапі розвитку освітнього лідерства всі три теорії піддавалися критиці в тому випадку, коли будь-яка з них визначалася універсальною. Зважаючи на те, що і лідерські якості, й ситуація, в якій проявляються якості лідера, і думка послідовників є важливими майже в усіх обставинах життєдіяльності лідера, була запропонована «комплексна (реляційна) теорія лідерства», що об'єднує базові структурні компоненти всіх трьох вище охарактеризованих теорій.

Реляційна теорія інтерпретується лідерством як продуктом конкретної ситуації, в якій лідер виявляє власні індивідуально-психологічні лідерські

якості. Тобто в основі даної теорії одночасно визначальними є і індивідуально-психологічні риси особистості й умови, у яких проходить його становлення (Логунова, 2006, с. 81). В рамках нашого дослідження вчительське лідерство генерується трьома визначальними факторами: особистісними рисами, ситуацією (або подією) і групою послідовників (учнів).

У контексті формування лідерських якостей вчителя слід розглядати й дефініцію «динаміка лідерства», що визначається змінами, пов'язаними зі змістом (статусом, роллю) та масштабами вчительського лідерства. Це по суті природні механізми зміни одного лідера іншим в освітньому процесі. Самою визначальною причиною зміни найчастіше виявляється невідповідність вчителя-лідера потребам, нормам, вимогам, цілям завданням та очікуванням учнів. Тобто за посадою вчитель може бути класоводом, але по факту не являтися лідером для даного класу. Часто трапляється що учні шукають собі авторитета серед інших людей: вчителів, друзів, блогерів. Така ситуація може скластися внаслідок як надмірної авторитарності вчителя-лідера, так і за його небажання, невміння, нездатності справлятися з новими, складнішими завданнями в професійній діяльності.

До прикладу, вчитель перед пенсійного віку, який не розуміє і не хоче зрозуміти своїх учнів, і чекає допрацювання декількох років, щоб спокійно вийти на заслужений відпочинок. Чи молодий вчитель, який не вмотивований і невміло справляється з професійними обов'язками. Адже, лідер, з точки зору психології – це апріорі ведучий, за яким залишається центральна роль в організації життєдіяльності та регуляції міжособистісних відносин у групі послідовників. «Здатність впливати на членів групи, спрямовувати їх зусилля на досягнення цілей групи визначає психологічну сутність лідерства» (Корнєв, 1995, Логунова, 2006).

З метою формування лідерських якостей майбутнього вчителя варто розібратися з типологією лідерства, оскільки багатство та різнобічність сторін лідерства визначають різноманіття його типології, а як наслідок і

сформованості лідерських якостей. Науковці виокремлюють такі основні типи лідерства: «побутовий тип лідерства (у шкільних, студентських групах, у сім'ї); соціальний тип лідерства (на виробництві, у трудовій діяльності, у різних сферах суспільства: спортивних, творчих та ін.); політичний тип лідерства (державні, суспільні діячі)» (Жигірь, 2015).

Дослідники виокремлюють шість ролей (типів) лідера, які продемонстровані на рисунку 1.3: лідер-організатор (характеризується виконанням функції групової інтеграції); лідер-ініціатор (вирізняється оголошенням групи людей під час вирішення нових проблем, генерує та висуває ідеї); лідер-генератор емоційної атмосфери (відповідає за домінування у створенні настрою групи послідовників); лідер-ерудит (характеризується глибиною, широтою знань); лідер-еталон (відповідає статусу «зірки» слугує зразком, ідеалом та є центром емоційного тяжіння); лідер-майстер, умілець (фахівець в якійсь сфері діяльності).

Рисунок 1.3. Типи (ролі) лідерства.

Взяти інформацію з статті про типи лідерства

Одним з найбільш актуальних питань в контексті нашого дослідження є також питання про стилі лідерства. Стилі прояву лідерських якостей та й лідерства (типова для лідера система прийомів впливу на членів групи) в цілому є предметом вивчення багатьох вчених. Традиційно виокремлюють

три стилі лідерства: директивний (авторитарний), демократичний (колегіальний) та ліберальний (потуральний).

Авторитарний стиль лідерства характеризується жорсткими способами керівництва в педагогічній діяльності вчителя, придушенні ініціатив учасників групи, нівелювання обговорення важливих питань під час прийняття рішень. Здебільшого менеджмент групою послідовників здійснюється перманентно однією людиною – вчителем, який самостійно приймає рішення, моніторить і координує роботу послідовників.

Авторитарний лідер, як правило, різко критикує послідовників і застосовує них серйозні санкції. Головна зброя директивного лідера – «залізна вимогливість», погроза покарання, страх, де рівень свободи послідовників зведений на мінімум. Важливо, що ставлення до членів групи зі сторони вчителя-лідера не завжди залежить не від якості результатів діяльності учнів, а від особистих симпатій такого лідера. Переваги вибору означеного стилю керівництва виявляються у економії часу та передбаченні результату, проте під час його застосування пригнічується ініціатива аудиторії учасників і учні перетворюються, здебільшого, на пасивних виконавців.

Демократичний стиль визначається моделлю взаємодії вчителя-лідера й учнів через залучення до обговорення важливих питань, що вирішуються (важливо, що лідер, в цілому, виконує функцію модератора й коректора ідей послідовників). В такій партнерській співпраці вчитель-лідер дає можливість учням відчувати достатній рівень свободи під час обговорення рішення та стимулює їхню активність. Демократичний стиль лідерства вчителя характеризується колегіальним обговоренням питань, заохоченням лідера до ініціативних обговорень, активним обміном думками та ідеями, ухваленням загальноприйнятих рішень. Даний стиль, за переконаннями вчених, є найкращим. Стосовно соціально-просторового становища лідера, то воно знаходиться усередині групи учнів. Саме такі вчителі-лідери ініціюють максимальну участь кожного учня у діяльності класу, не толерують

відповідальність кожного, а прагнуть розділити її серед усіх школярів, створюють сприятливу атмосферу співпраці.

Ліберальний стиль визначається стихійністю, безсистемністю у ухваленні рішень (відсутність системного опрацювання проблеми). Відсутність чітко та конкретно сформульованих вимог вчителя-лідера до діяльності учнів та предметного контролю над виконанням рішень. Такий вчитель-лідер прагне не нести відповідальність, перекладаючи її на учнів, уникає конфліктів з послідовниками, не втручається в перебіг діяльності учнів. Зауважимо, що достатня кількість дослідників не виокремлюють ліберальний стиль лідерства як особливий саме для формування лідерських якостей, обмежуючись порівнянням директивного та демократичного стилів, оскільки пасивного вчителя-лідера не можливо назвати лідером.

Означимо, що кожен з охарактеризованих стилів прояву лідерських якостей має свої переваги та недоліки. Не існує універсального і єдино правильного стилю лідерства у реалізації професійної діяльності вчителя. Авторитарний стиль швидкий, простий та оперативний, але спонукає до пасивності учнів і підлабузництва та лицемірства. Використання демократичного стилю уможливорює участь усіх учнів в управлінні свого класу, проте не являється дієвим у разі потреби швидкого ухвалення рішення. Ліберальний стиль потурання орієнтований на самостійність учнів, але це не можливо у здійсненні продуктивної співпраці вчителя та молодших школярів (Крейг (2019), Новіков (2004), Слесик (2009), Яблонский (2003)).

Таким чином, дієвим вчителем-лідером вважається той, хто у стані оцінити різні фактори, що впливають на його професійну поведінку в тій чи іншій ситуації, яка виникає в співпраці з учнями. Спробуємо розширити межі стильового інструментарію лідерства відповідно до потреб сучасних учнів.

Вчитель може комфортно почувати себе й ефективно діяти протягом усього континіуму лідерського стилю, може змінювати цей стиль, щоб відповідати вимогам ситуації. Цілком зрозуміло, що найбільш успішні

вчителі-лідери керуються стилями лідерства залежно від умов діяльності відповідно до запитів їхніх послідовників (учнів).

Сучасне покоління учнів орієнтоване на скептичне ставлення до дотримання інформації, вони індивідуалісти (не командні гравці), раціоналісти, незалежні та самостійні, яким потрібна альтернативна освіта, вони володіють високими вимогами до вчителів, вимагають поваги та вибудовують взаємовідносини на «рівних», щиро прагнуть змінити цей світ, Також, не менш важливо, що сучасна генерація учнів перебуває на «ти» з Інтернетом, життєдіяльність здебільшого сприймають як цікаву та захоплюючу комп'ютерну гру, *ecofriendly generation*, підприємці та піарщики, будуть діяти тільки, якщо цікаво та практично, тобто вони мають зрозуміти практичне застосування знань, які засвоюють, для них має надважливе значення використання інтерактивних технологій (соціальних мереж, Youtube та Telegram каналів), довіряють блогерам, коучам з онлайн простору).

З огляду на вище сказане, майбутній вчитель Нової української школи повинен бути публічною людиною, що вміє захоплювати, спрямовувати, мотивувати. Тому потрібно розширити межі використання у вчительській діяльності стилів лідерства (авторитарного, демократичного та ліберального).

Цікавою, на наш погляд, у формуванні лідерських якостей вчителя, виступає характеристика стилів лідерства, запропонованих американським психологом, науковим журналістом, дослідником ідей про емоційний інтелект Д.Гоулманом: директивний (Робіть так, як я Вам кажу). Даний стиль прояву лідерських якостей ефективний при необхідності прийняття швидкого рішення в інтересах команди (класу), коли не має часу на вислуховування точки зору кожного; надихаючий (слідкуйте за мною); підтримуючий (колектив передусім); демократичний (а яка ваша точка зору); підганяючий (робіть, так як я); консультативний (спробуйте так) (Гоулман, 2019).

Відповідно до проаналізованих стилів лідерства окреслимо базові лідерські якості сучасного вчителя Нової української школи: прагнення

досягнути результату, ініціативність, самоконтроль – директивний стиль; надихаючий: упевненість у собі, впевненість в ефективності запропонованих змін, емпатія; підтримуючий – емпатія, вміння вибудовувати відносини, мистецтво комунікації; демократичний: співробітництво в команді (Team building (види роботи спрямовані на згуртування учнівського колективу, підвищенні мотивації до навчання, лояльності у взаємовідносинах в класі, своєрідний командний дух), мистецтво колективного прийняття рішення; підганяючий вирізняється такими лідерськими якостями як: цілеспрямованість та самоконтроль, упевненість в управлінні змінами; консультативний: розвиток інших членів колективу (учнів), емпатія, самовідчуття.

Отже, проаналізувавши провідні концептуальні теорії, стилі, типи лідерства та основні характеристики сучасного покоління учнів початкових класів на рівні задоволення їхніх навчальних потреб нами означено важливість *формування базових лідерських якостей майбутнього сучасного педагога*: відповідальність, довіра, прагнення досягнути результату, ініціативність, самоконтроль, упевненість у собі, впевненість в ефективності запропонованих рішень, емпатія, вміння вибудовувати відносини, мистецтво комунікації, співробітництво в команді Team building, мистецтво колективного прийняття рішення; цілеспрямованість, самоконтроль, упевненість в управлінні змінами, самовідчуття (самоідентифікація), орієнтація на зону найближчої точки розвитку кожного учня, окреслено сукупність базових лідерських якостей майбутнього вчителя Нової української школи: інтелектуально-креативні, морально-вольові, організаторсько-ділові та емоційно-комунікативні.

Висновки до першого розділу

У першому розділі «Теоретичні основи формування лідерських якостей вчителя» здійснено аналіз філософських, соціологічних та психолого-педагогічних наукових праць з проблем формування лідерських якостей вчителя.

У ході проведеного дослідження нами було здійснено порівняльний аналіз існуючих у літературі підходів до розкриття сутності понять «лідер», «лідерство» і «лідерські якості», виділено провідні для вчителів групи лідерських якостей.

Охарактеризовано провідні концептуальні положення теорій, типів формування лідерських якостей вчителя, розкрито та розширено межі силів лідерства, окреслено основні запити сучасного покоління учнів щодо особистості сучасного вчителя та на цій основі підсумовано базові лідерські якості щодо реалізації професійної підготовки майбутнього вчителя Нової української школи: інтелектуально-креативні, морально-вольові, організаторсько-ділові та емоційно-комунікативні.

Аналіз психолого-педагогічних джерел показав, що в сучасних умовах розвитку суспільства, коли суттєво підвищуються вимоги до підготовки майбутнього вчителя, виникає важлива та актуальна потреба в ефективному вирішенні проблеми формування лідерських якостей майбутніх вчителів Нової української школи. За реальних обставин, традиційна система підготовки майбутніх учителів у закладах вищої освіти потребує модернізації, що передбачає організацію системи цілеспрямованої психолого-педагогічної діяльності з формування лідерських якостей студентів.

РОЗДІЛ 2

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ УНІВЕРСИТЕТУ

2.1. Стан сформованості лідерських якостей майбутнього вчителя Нової української школи

У ній на основі дефініційного аналізу філософських, соціологічних та психолого-педагогічних наукових джерел з проблем формування лідерських якостей проаналізовано провідні концептуальні положення теорії формування лідерських якостей майбутнього вчителя, основні запити учнів, на цьому підґрунті було зроблено висновок, що реалізація фахової підготовки майбутнього вчителя Нової української школи потребує формування у здобувачів вищої освіти таких груп лідерських якостей, як: інтелектуально-креативні, морально-вольові, організаторсько-ділові та емоційно-комунікативні.

З метою дослідження стану сформованості лідерських якостей майбутнього вчителя Нової української школи; визначення основних чинників, які, на думку опитуваних, сприяють успішному формуванню лідерських якостей нами було проведено анкетування. Проводячи дане дослідження, ми мали на меті отримати не тільки кількісні, а якісні показники щодо вирішення даної задачі. Тому з окремими респондентами використано метод фокус-груп (групове інтерв'ю, організоване у вигляді розмови кількох респондентів, на задану інтерв'юером-модератором тему) під час занять з курсу «Лідерський потенціал та академічна свобода вчителя Нової української школи» з метою встановлення наявності або відсутності базових лідерських якостей, визначення думок, асоціацій, уявлень, які переживає майбутній вчитель з проблеми самоіндетифікації лідерських якостей, його бачення майбутніх перспектив щодо професійної реалізації. З означеною метою було задіяно 2 фокус-групи, які відповідають вимогам, що притаманні даному методу дослідження. Учасниками фокус-груп стали студенти другого рівня вищої освіти (магістерського), які навчаються у

Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича на факультеті педагогіки, психології та соціальної роботи, спеціальності «Початкова освіта». Таким чином, розкриємо детальніше отримані результати проведеного нами фокус-групового методу емпіричного дослідження.

Констатувальне дослідження стану сформованості лідерських якостей майбутнього вчителя НУШ дало можливість одержати наступні результати:

1. Майбутні вчителі не виключають позицію лідера з обрїю особистісної життєво-професійної життєдіяльності. На мотивацію здобувачів вищої освіти отримати статус лідера прямо пропорційно впливає їх бажання успішно реалізовуватися в обраній ними вчительській професії. Студенти згодні з тим, що академічна рупа є тим сприятливим майданчиком для первинного прояву набутих професійних лідерських якостей майбутнього вчителя-лідера. У сфері педагогічної діяльності заслуговує на увагу зі сторони опитуваних прояв активної лідерської позиції. Щодо професійно важливого задуму проявляти лідерські якості у майбутній фаховій діяльності, то респонденти продемонстрували різні рівні сформованості лідерських якостей (високий (локально-творчий); середній (адаптивно-творчий); низький (трансформативний); дуже низький (елементарний):

– низький (елементарний) рівень сформованості лідерських якостей. Майбутні вчителі рідко вбачають необхідність в прояві лідерських якостей. Більше схиляються до формальної позиції в практичній діяльності на противагу домінуючій. Респонденти з елементарним рівнем сформованості лідерських якостей не вмiють проявляти ініціативу, життєвим кредом даної групи учеників виступає гасло «якщо мені скажуть, то я зроблю». Низький ступень сформованості лідерських якостей проявляється також у елементарному рівні комунікативної компетентності. З метою особистісного визначення майбутніми педагогами наявних та відсутніх лідерських якостей, а також тих якостей особистості, що перешкоджають трансформації вперед, досліджуваним потрібно аргументовано та фактично в деталях описати їх

важливість. З великою ймовірністю можемо стверджувати, що дана категорія респондентів не готова займати активну позицію вчителя-лідера, а отже, формування лідерських якостей у освітньому просторі університету набуває особливої актуальності;

– другий низький (трансформативний) рівень сформованості лідерських якостей. У даній групі учасників прослідковувалися яскраво виражені емоційні реакції, що проявляються у відкритому опорі щодо необхідності вияву лідерських якостей. Здобувачі освіти хочуть, щоб у них помітили наявність лідерських якостей, але мають боязнь та несміливість заявити про свої бажання та продемонструвати їх;

– третій середній (адаптивно-творчий) рівень сформованості лідерських якостей. Дана група респондентів розуміє значення лідерських якостей у майбутній вчительській професії, проте готова проявити лідерські якості тільки у зоні комфорту, тобто у звичному адаптивному професійному середовищі. Майбутні педагоги можуть бути ініціаторами та генераторами ідей в організації структури та успішного виконання фахової діяльності, якщо вбачають у цьому необхідність та потребу. Здобувачі вищої освіти дещо вагаються щодо необхідності перманентного вияву лідерських якостей у майбутній фаховій діяльності, більше схиляються до ситуативного прояву лідерських якостей;

– четвертий високий (локально-творчий) рівень. В групу входять майбутні вчителі початкових класів, що бачать найближчу професійну лідерську перспективу. Особливими рисами даних респондентів є особистісна активність та аргументованість у висловлюванні власної точки зору з приводу фахової діяльності; відповідальність не тільки особисті дії, але і за результат партнерської взаємодії з іншими; лідерська активність проявляється у встановленні високого рівня комунікацій з іншими учасниками групи, зацікавленість у ефективності результатів командної діяльності. Студенти з локально-творчим рівнем сформованості лідерських якостей користуються повагою від інших, мають власну авторитетну думку, самі

індетифікують себе лідерами та відкрито та завзято демонструють лідерські якості. Майбутні педагоги вміють адекватно аналізувати особисті сильні та слабкі сторони. Студенти з легкістю приймають участь у прояві лідерських якостей, завжди готові взяти на себе відповідальність у системі формування групових цілей.

Отож характеристика кожного рівня сформованості лідерських якостей дозволяє вести цілеспрямовану педагогічну діяльність в освітньому просторі університету з підвищення рівня сформованості необхідних якостей майбутніх вчителів Нової української школи (Додаток А).

2. Майбутні вчителі початкових класів виокремлюють дві групи важливих факторів, що сприятимуть, на їхню думку, ефективному формуванню лідерських якостей:

– чинники освітнього простору університету. В першу чергу до них відносяться освітні умови, які посідають у формуванні лідерських якостей майбутнього вчителя Нової української школи характер зовнішньої детермінації. У даному контексті це створення сприятливої морально-психологічної атмосфери в освітньому просторі закладу вищої освіти; психолого-педагогічні можливості, що надає студенту освітній простір ЗВО; змістова наповненість компонентів освітнього простору університету;

– фактори особистісного лідерського потенціалу. До цього належить все, що входить в межі можливостей і особистісних ресурсів потенційного лідера.

3. Серйозними перешкодами формування лідерських якостей респонденти називають конкурентний простір, суб'єктивну недосяжність очікувано-бажаних результатів та якість їхньої підготовки в ЗВО. За ціннісними критеріями оцінки, лідерство не розглядається майбутніми педагогами Нової української школи як реальний спосіб досягнення соціального престижу у вчительській професії. Привабливою для опитуваних стороною сформованих лідерських якостей, є відкритий шлях до професійної академічної свободи та можливість вирішення ряду професійних і кар'єрних

питань. Левова частка майбутніх вчителів початкових класів, за допомогою лідерських якостей, планує реалізовувати наявні ідеї й особистісно-професійні амбіції.

4. Найбільш важливими, на думку студентів, особистісними рисами, якими має володіти майбутній вчитель-лідер, виступають: системний та критичний спосіб мислення; здатність до творчості; гнучкість, сформованість управлінських здібностей; оптимальний рівень працездатності; мобільність, наявність позитивних соціальних установок; позитивна мотивація; адекватна самооцінка; належний рівень саморегуляції, організації та контролю професійної діяльності; стресменеджмент, відсутність конфліктних і агресивних характеристик у поведінці.

5. За переконаннями майбутніх вчителів Нової української школи, у освітній шкільній системі працює значна кількість неефективних вчителів-лідерів (так званих, лідерів за посадою, а не за бажанням учнів слідувати за ними), у яких не достатньо сформоване бачення фахового майбутнього, які не здатні стимулювати рух вперед своїх послідовників (учнів) та не приймають активної участі у позитивних якісних змінах професійного середовища; у них немає перспективні планів розвитку класу в конкретному освітньому просторі. Такі лідери становлять загрозу щодо ефективного розвитку фахового середовища. Саме тому, важливо у межах сучасного освітнього простору університету, особливу увагу звертати на систему цілеспрямованого формування лідерських якостей у майбутніх вчителів Нової української школи. Адже сучасний вчитель повинен бути агентом змін, а не відсиджуватися роками з гаслом «не потрібно – не роблю».

6. Серед дієвих чинників, які мотивують до формування особистих лідерських якостей, респонденти відзначають реальні приклади успішної лідерської діяльності викладачів університету; цілеспрямований та системний розвиток лідерського мислення; спрямованість змісту навчальних курсів на формування лідерських якостей за своєю формулою: формування та розвиток критичного, лідерського мислення → спрямованість

набутих знань на практику (альтернативна освіта) → приклад успішної лідерської діяльності (авторитет викладатського складу освітнього простору університету, передовий педагогічний досвід вчителя початкових класів) → практичний зміст навчально-професійної діяльності → виконання дослідницького лідерського проєкту.

7. Більша частка майбутніх педагогів вважає, що рівень сформованості лідерських якостей сучасних вчителів початкових класів не зовсім відповідає євроінтеграційним процесам у системі вищої освіти. Саме тому, однією із найголовніших стратегій на нинішньому етапі розвитку педагогічної системи вищої освіти, вважають, виховання продуктивної людини, здатної займати активну лідерську позицію у майбутній вчительській діяльності.

8. Виявлена під час дослідження вражаюча слабка особистісна мотивація до формування лідерських якостей майбутнього вчителя Нової української школи, змусило поміркувати над тим, наскільки усвідомленими та глибокими є знання здобувачів вищої освіти стосовно необхідності особистого самовдосконалення, саморозвитку та професійної успішної самореалізації в майбутньому без належного високого рівня сформованості лідерських якостей. Індикатором та стимулом вмотивованості до реальних змін в способі життєдіяльності майбутніх педагогів є рівень усвідомлення ними актуальності оптимального ступеня формування лідерських якостей.

Емпіричне дослідження стану сформованості лідерських якостей у освітньому просторі університету майбутнього вчителя Нової української школи показав, що лідерські якості – це динамічне професійно-особистісне утворення, що формується в системі професійного підготовки в освітньому просторі університету. Пріоритетними елементами формування лідерських якостей виступають психологічні особливості мотиваційно-ціннісної сфери особистості та психолого-педагогічні особливості фахової «Я-концепції» майбутніх вчителів Нової української школи. Більша частина майбутніх педагогів формування лідерських якостей пов'язують з власними особистісними параметрами такими, як: мотивація, бажання реалізовуватись

у професійній діяльності та досягти високого рівня професіоналізму у вчительській діяльності, гнучкість, критичність мислення та культура поведінки, толерування ціннісних життєвих орієнтирів, креативність, здатність ефективно реалізовувати професійні компетентності, прагнення до перманентного самовдосконалення, високий рівень активності у педагогічному освітньому просторі, бачення перспективи особистого професійного розвитку та проектування власного професійного майбутнього. Суттєвим критерієм сформованості лідерських якостей майбутнього вчителя Нової української школи є здатність вести за собою, стимулювати послідовників до діяльності та подолання перешкод на шляху до мети.

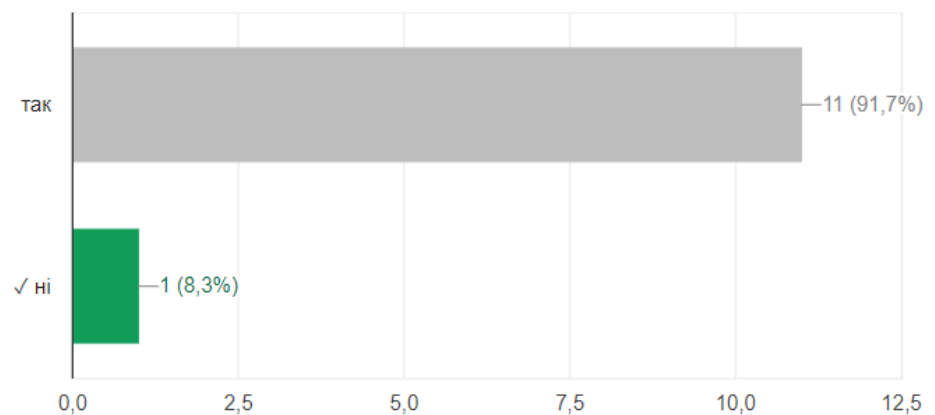
Цікавими, на нашу думку, є результати анкетування стосовно рівня сформованості у майбутніх вчителів Нової української школи лідерських якостей (Додаток А).

Наведемо приклади деяких результатів опитування.

1. Чи намагаєтеся Ви уникати гострих дискусій?

 Копіювати

1 правильних відповідей із 12

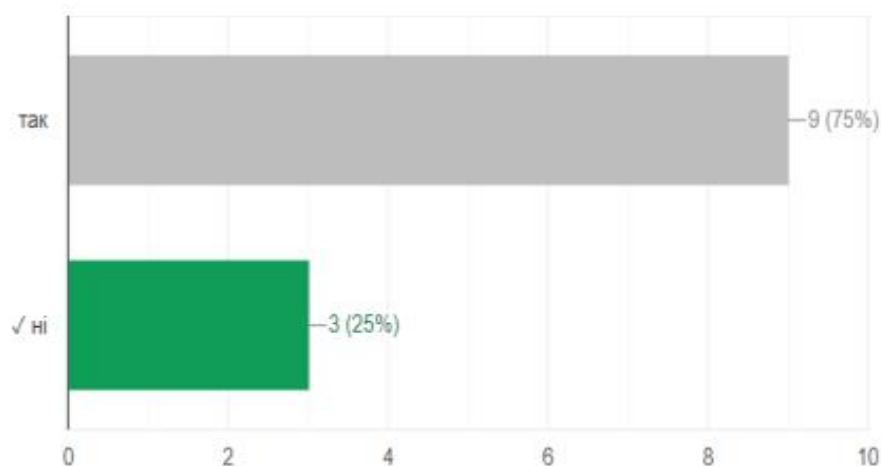

На питання: Чи намагаєтеся Ви уникати гострих дискусій? 91% учасників опитування лали відповідь так, 8,3% відповіли – ні. З одного боку це свідчить про здатність студентів попереджувати конфлікти, але з іншого – нездатність донести свою думку та аргументовано переконати у правильності своїх суджень.

3. Чи виникає у вас почуття тривоги, якщо на вас покладено відповідальність за якусь важливу справу?

 Копіювати

3 правильних відповідей із 12

Як бачимо за результатима опитування на запитання: Чи виникає у вас почуття тривоги, якщо на вас покладено відповідальність за якусь важливу справу? 75% респондентів відповіли – так, 25% - ні. Такі показники говорять про відчуття відповідальності за прийняття рішення виконати ту чи іншу справу належним чином, але почуття тривоги водночас свідчить і про невпевненість та сумніви щодо своїх потенційних можливостей.

6. Чи намагаєтеся ви займати за столом (на зборах, в компанії і т.п.) таке місце, яке дозволяло б вам бути в центрі уваги і контролювати ситуацію?

 Копіювати

5 правильних відповідей із 12

Цікавими, на наш погляд, є показники стосовно питання: Чи намагаєтеся ви займати за столом (на зборах, в компанії і т.п.) таке місце,

яке дозволяло б вам бути в центрі уваги і контролювати ситуацію? 41,7% майбутніх педагогів відповіли – так, проте 58,3% вказали, що ні. Звичайно, ми не можемо констатувати тільки відповіддю на це питання, що лідерські якості не сформовані, але це говорить про те, що респонденти не завжди мають сміливість та бажання їх проявляти.

Результати анкетування щодо стану сформованості лідерських якостей майбутнього вчителя Нової української школи в повній мірі представлено в додатках (Додаток Б).

Означимо результати самодіагностики лідерської компетентності майбутніми вчителі Нової української школи, що продемонстровано в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Результати самодіагностики рівнів сформованості лідерської компетентності майбутніх вчителів Нової української школи

Рівень сформованості компонентів лідерської компетентності	Магістри спеціальності «Початкова освіта»
Когнітивний компонент	
низький	21,03%
середній	57,78%
високий	21,19%
Діяльнісний компонент	
низький	38,25%
середній	45,69%
високий	16,06%
Аксіологічний компонент	
низький	57,45%
середній	30,30%
високий	12,25%
Особистісний компонент	
низький	57,45%
середній	30,30%
високий	12,25%
Загальний рівень сформованості	
низький	38,91%
середній	44,59%
високий	16,50%

Таким чином, проведені емпіричні дослідження продемонструвало, що реальний стан сформованості лідерської компетентності бажає бути значно кращим, оскільки по закінченні магістратури залишається досить значний контингент випускників магістратури (38,91), який виявляє низький рівень сформованості лідерської компетентності, що заважає набуттю ними властивостей інноваційного суб'єкта вищої освіти, зокрема, як успішного організатора та ефективного менеджера освітнього процесу.

На нашу думку, це пов'язано з тим, що майбутні вчителі-лідери недооцінюють значущість рефлексивності, самосвідомості, мотивації, планування, соціальної оцінки, теоретичних знань та цінностей служіння та спільної діяльності лідера. Очевидно, що не розуміючи важливості цих показників в структурі лідерської компетентності, майбутні вчителі Нової української школи не будуть прагнути до їхнього розвитку, що в майбутньому перешкоджатиме проявам їхніх лідерських якостей в професійно-педагогічній діяльності.

Емпіричне дослідження стану сформованості лідерських якостей у освітньому просторі університету майбутнього вчителя Нової української школи показав, що лідерські якості – це динамічне професійно-особистісне утворення, що формується в системі професійного підготовки в освітньому просторі університету. Пріоритетними елементами формування лідерських якостей виступають психологічні особливості мотиваційно-ціннісної сфери особистості та психолого-педагогічні особливості фахової «Я-концепції» майбутніх вчителів Нової української школи. Більша частина майбутніх педагогів формування лідерських якостей пов'язують з власними особистісними параметрами такими, як: мотивація, бажання реалізовуватись у професійній діяльності та досягти високого рівня професіоналізму у вчительській діяльності, гнучкість, критичність мислення та культура поведінки, толерування ціннісних життєвих орієнтирів, креативність, здатність ефективно реалізовувати професійні компетентності, прагнення до перманентного самовдосконалення, високий рівень активності у

педагогічному освітньому просторі, бачення перспективи особистого професійного розвитку та проектування власного професійного майбутнього. Суттєвим критерієм сформованості лідерських якостей майбутнього вчителя Нової української школи є здатність вести за собою, стимулювати послідовників до діяльності та подолання перешкод на шляху до мети.

2.2. Організаційно-діяльнісні умови формування лідерських якостей майбутнього педагога в освітньому просторі університету

За переконаннями вчених формування лідерських якостей вчителя, психологічні риси, в цілому, виявляються на рівні поведінки. Науковці акцетують увагу на тому, що якості особистості можливо повноцінно сформувати лише в рамках єдиної, цілеспрямованої, цілісної виховної системи. Оскільки важливою передумовою ефективності означеного процесу виступає чітка характеристика та нормування центральної, стрижневої лідерської компетентності, що буде пронизувати «червоною стрічкою» всю систему формування лідерських якостей особистості.

Дослідження сучасних освітніх програм засвідчує, що професійна підготовка майбутніх вчителів реалізується на основі компетентнісного підходу, базового орієнтиру, який забезпечує підготовку фахівця з предметними теоретичними знаннями, відповідними практичними вміннями, що здатний втілювати їх у власній професійній життєдіяльності в реальних умовах початкової школи. Суть компетентнісного підходу у формуванні лідерських якостей у майбутніх вчителів Нової української школи задекларовано у стандарті «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти». Йдеться про лідерську компетентність, а саме «здатність до прийняття ефективних рішень у професійній діяльності та відповідальне ставлення до обов'язків, мотивування людей до досягнення спільної мети» (Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти»).

В.Жигірь вказує, що *лідерська компетентність* це «ступінь здатності реалізовувати цілі, завдання, функції та технології лідерського управління; професійний досвід у межах конкретної посади – учителя, викладача, методиста, класного керівника тощо» (Жигірь, 2015, с. 35). Лідерська компетентність слугує першоосновою успішної діяльності менеджера освіти у колективі учнів, адже вона полягає не тільки у якісній реалізації ним своїх безпосередніх посадових обов'язків, але й в специфіці його особистісних рис. Вчена визначає наступні якості, такі як:

- загальні лідерські якості: сукупність ціннісних орієнтирів та відношення до навколишнього світу і людей зокрема, впевненість, когнітивно-емоційний інтелект, мотивація, психологічна стабільність та надійність, адекватна самооцінка, самосвідомість, саморегуляція, мотивація тощо.

- специфічні лідерські якості (харизма, зануреність і закоханість у вчительську справу, лідерська орієнтація, лідерський потенціал, відповідальність, прагнення до успіху, гнучкість та готовність до змін, бажання та прагнення отримання соціального визнання, реального задоволення від роботи, задоволення від реалізації соціального впливу, впливовість, самовдосконалення, тощо (Жигірь, 2015, с. 35).

Постає питання в освітньому просторі закладів вищої освіти, щодо того як сформувати лідерські якості у майбутніх учителів початкових класів. Зауважимо, що *формування лідерських якостей в майбутніх вчителів Нової української школи* це цілеспрямована та керована система підготовки, яка спрямована на набуття здобувачами освіти знань, умінь і навичок лідерства, як процесу впливу та управління. Для успішної організації означеного процесу необхідно створити *організаційно-діяльнісні умови*, що забезпечуватимуть становлення майбутнього вчителя-лідера.

Проаналізувавши наукові джерела із досліджуваної тематики, означимо такі *умови формування лідерських якостей в майбутніх вчителів Нової української школи*, як:

- враховування психологічних особливостей студента,
- формування у майбутнього вчителя Нової української школи мотивації та позитивного ставлення до процесу лідерства в цілому,
- модернізація змісту психолого-педагогічних курсів,
- поєднання традиційних та інноваційних форм у вирішенні поставленої задачі,
- реалізація активної пізнавальної діяльності майбутніх педагогів,
- активна участь здобувачів вищої освіти у організації студентського самоврядування,
- організація та проведення тренінгів з розвитку лідерських якостей.

Сукупність означених мов забезпечить ефективну соціалізацію особистості майбутнього вчителя Нової української школи, якісну підготовку до ефективної реалізації фахової педагогічної діяльності та, що основне, формування лідерських якостей майбутніх вчителів.

Забезпечення якості підготовки майбутніх учителів Нової української школи стосовно до вимог європейського освітнього простору є одним з важливих стратегічних завдань на сучасному етапі оновлення системи вищої педагогічної освіти України. Оскільки інтеграція вищої педагогічної освіти країни у європейський освітній простір передбачає підготовку конкурентоспроможних майбутніх вчителів Нової української школи з високим рівнем сформованості лідерських якостей. Готовність майбутніх вчителів-лідерів сприймається як одне з основних стратегічних завдань сучасного українського суспільства.

У процесі вирішення даного завдання пов'язуються перспективи у суспільному прогресі, забезпечення належної якості життя населення та національного захисту і безпеки в її найширшому реальному сучасному розумінні. Вагома роль у розв'язку цих завдань належить сучасній системі вищої педагогічної освіти, в межах якої необхідно застосовувати інноваційні підходи до процесу формування лідерських якостей в майбутніх вчителів Нової української школи (Рудська, 2013).

Лідерська позиція вчителя початкових класів проявляється через вміння безпомилково визначати мету та стратегічний шлях власного особистісно-професійного розвитку та розвитку учнів початкових класів, якісно дотримуватися означеної цілі, намагатися бути взірцем та авторитетом для інших, ефективно користуватися часом та вчити своїх учнів раціональному використанню часом, швидко та гнучко приймати оригінальні рішення в кризових чи нестандартних умовах, що спонукають до позитивних змін.

Формування лідерських якостей в майбутнього вчителя Нової української школи – це розвиток активного ставлення до процесу життєдіяльності в громадянському суспільстві, вміння рефлексувати, здатності впливати на інших, трансформуючи їх в однодумців та послідовників, спрямовуючи спільні зусилля з метою досягнення загальних соціально-значимих цілей, усвідомлення особистих ціннісних орієнтирів, установок і вмінь. Зазначимо, що лідерство сучасного вчителя Нової української школи – це складний процес довготривалої праці в першу чергу над собою з опорою на особистий потенціал педагога, як чинник формування лідерських якостей в ході особистісно-професійної підготовки.

Актуалізація внутрішнього потенціалу особистості вчителя, як фактора забезпечення формування лідерських якостей майбутнього вчителя Нової української школи передбачає фокус на професійно важливі властивості особистості, які інтегрують певний ступень розвитку лідерських здібностей особистості, професійної лідерської компетентності і специфіки «Я-образу» лідера в структурі вчительської «Я-концепції» та системи особистих ставлень майбутнього учителя до педагогічної діяльності. Пріоритетною складовою перетворення особистісного потенціалу майбутнього учителя на формування лідерських якостей виступає *професійна самосвідомість* педагога, яка включає вміння аналіз лідерських ідентифікацій в фаховому середовищі та розвивати свій «Я-образ» лідера у структурі вчительської діяльності та професійних взаємовідносин.

З ціллю оцінки особистих лідерських потенційних можливостей та виявлення фахово важливих лідерських якостей майбутньому учителю Нової української школи, як суб'єкту фахової діяльності, необхідно здійснювати рефлексію власного «Я-образу» лідера та на цій базі сформувавши фахову «Я-концепцію», яка виступатиме важливою умовою розвитку професійної самосвідомості. Професійна самосвідомість, що вміщує інтегроване бачення майбутнім педагогом Нової української школи свого «Я-образу» лідера в вчительській діяльності, забезпечує синтез, аналіз, узагальнення знань про себе як кваліфікованого фахівця у галузі педагогіки та власну роль у майбутній вчительській життєдіяльності.

Проте, для належного рівня формування лідерських якостей та успішного включення майбутнього вчителя у професійну «Я-концепцію», недостатньо здійснити аналіз своїх особистісних властивостей та «Я-образу» лідера в змісті професійної діяльності. Важливим компонентом означеного рівня рефлексії виступає з'ясування та усвідомлення необхідності майбутнього учителя Нової української школи в лідерській самореалізації, що слугує основним мотивом самоаналізу та одною із базових складових формування лідерських якостей.

Дана потреба з'являється зі змісту лідерської спрямованості майбутнього педагога. Потреба лідерської самореалізації ґрунтується на внутрішньому глибинному сенсі лідерського самоствердження, віднайденні істинного власного «Я» та проявом символічної лідерської легалізації у соціальному середовищі. Першим етапом формування лідерських якостей у процесі підготовки майбутнього учителя Нової української школи виступає усвідомлення того факту необхідності власної лідерської позиції у межах фахової діяльності в педагогіці. Під час розв'язку окресленого завдання майбутній учитель початкових класів повинен врахувати особливості всіх своїх цілей, інтересів, вподобань, мотивів, потреб, ціннісних орієнтирів. Якщо лідерська позиція майбутнього вчителя Нової української школи у сфері фахової діяльності має одне із вагомих місць у структурі мотиваційної

та ціннісної сфер, то наступним основним завданням саморефлексії є усвідомлення того, для чого потрібні сформовані лідерські якості.

Нагальна потреба у наявності належного рівня сформованості лідерських якостей повинна стати очевидною та надважливою для особистості майбутнього учителя початкових класів і слугувати задоволенню інших потреб, в цілому підтвердженню «Я-образу» лідера у професійній діяльності. Такий внутрішній зміст і мотивація виступають первинною ланкою формування лідерських якостей майбутнього педагога, оскільки формує у фахівця чітке усвідомлення того, які його потреби задовольнятимуться у системі фахової самореалізації та зростанні при наявності високого ступеня сформованості лідерських якостей.

Тільки після того, як формування лідерських якостей майбутнього вчителя стане особистісним ціннісним орієнтиром, нестиме в собі глибинний зміст самоствердження, з'явиться мотивація до лідерського зростання, яка і стане першочерговою ланкою у формуванні лідерських якостей.

Професійна «Я-концепція» виступає надважливим компонентом формування лідерських якостей майбутнього учителя Нової української школи Нової української школи. Розвиненість або нерозвиненість «Я-образу» лідера у фаховій самосвідомості та присутність відповідних «Я-ідеального» і «Я-реального» у системі професійної «Я-концепції» слугують часовими векторами лідерського спрямування у вчительській професії. Вміння побачити перспективи власного розвитку, опираючись на особисті минулі результати та ситуації успіху, виступають потужним чинником для формування лідерських якостей майбутнього учителя початкових класів.

Отже, базовими складовими формування лідерських якостей в структурі особистісно-професійної підготовки майбутнього учителя Нової української школи є:

- психологічні особливості мотиваційної та ціннісної сфер;
- психологічна специфіка професійної «Я-концепції».

Дослідження психологічних особливостей мотиваційно-ціннісного напрямку майбутнього учителя початкових класів передбачає цілісний аналіз присутності потреби у лідерській самореалізації, яка є компонентом мотивації лідерського самоствердження і є ланкою власної інтенціональності. Вивчення психологічної специфіки фахової «Я концепції» майбутнього учителя Нової української школи базується на виявленні особливостей критичної самооцінки та рівня потуг у системі формування «Я-образу» лідера, «Я реального лідера» та «Я-ідеального лідера» стосовно особистої лідерської позиції, особливостей близької та віддаленої перспективи свого лідерського розвитку в фаховій діяльності.

Потрібно акцентувати увагу, в процесі формування лідерських якостей майбутнього учителя початкових класів, на комплексі професійно важливих лідерських якостей, які повинен засвоїти майбутній конкурентоспроможний вчитель-лідер у межах власної професійної діяльності. До надважливих лідерських якостей відносяться:

- здатність до проєкції «Я-образу» лідера та розуміння власного лідерського майбутнього в професійній діяльності;
- вміння планувати особисту лідерську діяльність й прогнозувати реально можливий результат її реалізації;
- уміння сформулювати та згуртувати групу послідовників, визначити цільові установки групи, ставити в межах групи перспективні задачі та сприяти їх досягненню;
- толерувати можливу невизначеність учасників групи та стрес менеджмент в процесі взаємодії з групою;
- презентувати гнучкість, критичність мислення, поведінки, перманентне прагнення до постійного самовдосконалення;
- самостійно генерувати ідеї та приймати важливі рішення, раз з тим вміти нести за них відповідальність.

Особливого значення в формуванні лідерських якостей у системі особистісно-професійної підготовки майбутнього учителя Нової української

школи набувають умови, що дозволяють реалізовувати процес ефективного лідерського розвитку майбутнього професіоналу. Нами виокремлено сім, на нашу думку, найбільш оптимальних умов:

– акцентування уваги у майбутніх учителів Нової української школи щодо проблеми формування лідерських якостей.

Реальність професійної діяльності майбутнього учителя Нової української школи потребує виконання вимог щодо професійної компетенції. Молодий педагог надто часто, не розуміючи реального потенціалу власних здібностей і вмінь, може потрапити у ситуації, коли потрібно продемонструвати фахові лідерські якості. Таким чином, спрямованість уваги майбутнього вчителя початкових класів на проблему готовності до лідерської діяльності – одне з вагомих завдань організації професійної підготовки в освітньому просторі університету (Додаток Б).

Увага майбутніх вчителів щодо питань формування і прояву особистих лідерських якостей:

– це спрямованість і зосередженість на усвідомлення певних особливостей життєдіяльності групи студентів та свого місця у ній під час реалізації спільної діяльності (Семченко, 2005);

– формування у майбутніх педагогів інтересу до розвитку лідерських якостей засобами інформаційного ознайомлення з теоретико-практичними засадами лідерства. У психолого-педагогічних джерелах поняття «інтерес» тлумачиться як «форма пізнавальної спрямованості особистості» (Татенко 2004, с. 142).

На нашу думку, важливо, щоб майбутній вчитель Нової української школи цікавився тими інструментами, які зможуть задовольнити його потребу у лідерстві. Лідерські інтереси характеризуються тенденцією розвитку: задоволення лідерського інтересу не призведе до його спаду, а викличе нові інтереси (Смольська, 2014, с. 92).

Формування лідерських якостей в майбутніх учителів Нової української школи являє собою систему засвоєння комплексу знань, умінь,

навичок, мотивів і ціннісних установок, розвитку лідерського інтересу, розширення когнітивної та емоційної сфер, індивідуальних властивостей особистості такими рисами, які нададуть можливість позиціонувати себе як лідера;

– *максимально ефективно застосування інформаційно-освітніх можливостей освітнього простору університету.*

У розвитку освіченого, компетентного майбутнього учителя Нової української школи, що володіє сформованими лідерськими якостями, вагому роль відіграє використання інформаційно-освітнього ресурсу;

– активне використання виховних можливостей освітнього простору університету з метою формування лідерських якостей майбутніх вчителів Нової української школи.

Педагогічна наука оперує визнанням того, що гармонійний розвиток особистості майбутнього молодого вчителя початкових класів можливе за умови ефективної, продуктивної діяльності в сучасному освітньому просторі університету. Організація контентної діяльності майбутнього вчителя Нової української школи, активна, систематична участь у ній, не лише дозволить пережити «ситуацію успіху», але і привчить критично мислити, прагнути до подолання нестандартних ситуацій, активно демонструвати свої лідерські якості.

Важливо, що наявність принципово здорових морально-етичних стосунків в освітньому просторі університету створює таку сприятливу атмосферу, при якій цілеспрямовані виховні впливи на групу студентів безумовно змінюють поведінку кожного окремого учасника комунікації, одночасно будь-який виховний вплив на конкретну людину усвідомлюється іншими як безпосереднє звернення до них. Отже, академічна група з її сталими традиціями, звичаями є незамінним чинником формування лідерських якостей у майбутніх вчителів;

– *розвиток лідерської позиції, досвіду лідерського мислення, способу лідерської поведінки та емоційного реагування.*

На думку А.Рудської (2013), лідерська позиція визначається відповідальним ставленням в першу чергу до себе, і до інших членів групи, суспільства в цілому, а також прагненням взяти на себе відповідальність за розв'язок проблемних ситуацій;

– стимулювання у майбутнього вчителя Нової української школи бажання бути лідерами у фаховій діяльності.

Погоджуємо думку А.Куриці (2014), яка тлумачить поняття «стимул» як «зовнішній вплив на особистість, колектив, групу людей, що активізує їх мотиваційну сферу, а через неї і певну діяльність» (Куриця, 2014, с. 354).

В свою чергу вчені Н.Шведова, Е.Клімов, А.Столяренко трактують дефініцію «стимул» як «спонукальну причину, поштовх; зацікавленість в скоєнні чого-небудь» і вбачають у стимулі засіб зовнішнього спонукання особистості до лідерської діяльності (Савельєва, 2014).

На нашу думку, стимул – це цілеспрямований вплив на майбутнього вчителя-лідера, що активізує його прагнення до вияву лідерської позиції у фаховій діяльності, тобто це сильний спонукальний фактор, внутрішній чи зовнішній чинник, що викликає предметну дію, реакцію; – формування здатностей майбутнього вчителя до саморозвитку лідерських якостей.

Таким чином, для ефективного формування лідерських якостей майбутнього вчителя Нової української школи необхідна цілеспрямована, систематична діяльність, що визначається тривалою поетапною роботою над собою, над особистим моральним та професійним розвитком. Забезпечення організаційно-діяльнісних умов формування лідерських якостей майбутніх педагогів (активне використання виховних можливостей освітнього простору університету з метою формування лідерських якостей майбутніх вчителів Нової української школи, максимально ефективного застосування інформаційно-освітніх можливостей освітнього простору університету, акцентування уваги у майбутніх учителів, щодо проблеми формування лідерських якостей, спрямованість і зосередженість усвідомлення певних особливостей життєдіяльності групи студентів та свого місця у ній під час

реалізації спільної діяльності, формування у майбутніх педагогів інтересу до розвитку лідерських якостей засобами інформаційного ознайомлення з теоретико-практичними засадами лідерства, максимально ефективно застосування інформаційно-освітніх можливостей освітнього простору університету, активне використання виховних можливостей освітнього простору університету з метою формування лідерських якостей майбутніх вчителів Нової української школи).

Науковці переконливо доводять, що самовдосконалення уможливорює послідовне ускладнення завдань і змісту нових компетентностей, формування нових лідерських якостей, стимулювання самоуправління траєкторії подальшого розвитку.

2.3. Психолого-педагогічні умови формування лідерських якостей майбутнього вчителя Нової української школи

Концепція Нової української школи уперше так гостро в історії вітчизняної освіти ставить питання про учителя-лідера, що спрямовує на пошук шляхів підготовки саме такого майбутнього педагога. Психологічна компетентність та сформований когнітивний інтелект є базою, на якій проходить становлення вчитель-лідер. Педагогічне лідерство є дуже важливим у змісті реформи освіти в Україні. Перед усім тому, що реформу можуть реалізувати цілісні особистості, які повсякчас демонструють характер, силу волі у дотриманні власних цінностей та принципів. В.Сухомлинський (1976) переконаним у тому, що «талант педагога збільшується вдесятеро, якщо його праця надихається цінностями» (Сухомлинський, 1976, с. 199).

Справжня педагогічна наука, як і справжнє лідерство, завжди спирається на ціннісні орієнтири. Без означених постулатів і педагогіка, і лідерство перетворилися б на власні антиподи. Адже лідерство передбачає вияв проактивності, що є вкрай необхідним для реалізації освітньої реформи. За статистикою 10% проактивних вчителів-лідерів можуть зробити систему

реформи успішною і незворотною. Важливість педагогічного лідерства проявляється ще й у тому, що лідерство передбачає досконале оволодіння мистецтвом самоменеджементу як винятково важливим фактором професійного успіху.

Здатність бути лідером особисто для себе передбачає, що вчитель володіє сформованими ціннісними пріоритетами, цілями у житті та глибоко усвідомлює власну життєву місію. Вчитель-лідер це особистість, яка постійно прагне самовдосконалення, оволодіває новими методами і технологіями освітньої діяльності та актуалізує предметні знання. Тобто вагомим є те, що і яким чином вчитель робить.

Підготовка майбутніх вчителів Нової української школи на засадах лідерства може стати важливим кроком, що сприятиме появі вчителя нової генерації. Тому продуктивною умовою, на нашу думку, у формуванні готовності вчителя, як агента змін повинна стати *відмова від уніфікації педагогічної освіти та вимог стандартизувати педагогічну діяльність*. Освітянська реформа не може ґрунтуватися тільки на одній задекларованій концепції для всіх закладів освіти, що здійснюють підготовку до фахової діяльності у галузі освіти. Потрібно відкрити доступ для здорової, продуктивної конкуренції різних освітянських концепцій, що, в свою чергу, сприятиме появі оригінальних ідей та підходів, варіативності, різних інституційних форм, подоланню вузько функціональної старегії до здійснення професійної педагогічної підготовки з метою формування особистості вчителя-лідера.

Важливо, щоб в освітньому просторі університету реалізовувалось забезпечення балансу між теоретичною та практичною компонентами професійної підготовки з посиленням її практико-зорієнтованої компетентнісної складової. З даною метою, на нашу думку, варто виділити 50% аудиторного часу для засвоєння практичними навиками та проходження безпосередньої практики у тих чи інших закладах освіти.

Орієнтовна модель неперервної педагогічної освіти повинна базуватися «на забезпеченні конкурентності, нелінійності, варіативності, відкритості, суб'єктності, принципах наступності, неперервності, співробітництва, відповідності змісту, запитам соціуму, поєднанні традицій та інновацій, творчості і соціального партнерства» (Краснощок, 2019).

Основною компонентою педагогічної освіти повинна стати людинознавство. *Реалізацію основної компоненти педагогічної освіти – людинознавства* варто виокремити як важливу умову до наближення приходу учителя нової генерації. Вища школа, на привеликий жаль, не зовсім використовує ключові положення педагогічної антропології К. Ушинського: «Якщо педагогіка хоче виховувати людину в усіх відношеннях, то вона повинна передусім пізнати її теж в усіх відношеннях» (Краснощок, 2019, с. 23). Щоб вміло пізнавати інших – потрібно спочатку пізнати самого себе. Це одна із основних заповідей, яка була висічена над храмом Аполлона у Дельфах. вчительська професія повинна базуватися на глибоких знаннях нейроанатомії, зокрема специфіки функціонування мозку людини. Ще Гіппократ свого часу звертав увагу на те, що саме мозком людина може пізнавати, думати, відчувати смуток, радість, жаль, відрізнити красиве і некрасиве, добро або зло, приємне чи неприємне, гнів та радість, страх чи натхнення, розчарування або любов.

Авторами книги «Революція в навчанні» наведена цитата Тоні Базана: «У моїй школі тисячі годин відводили на математику, тисячі годин – на мову і літературу, стільки ж часу – на географію, історію та інші науки. Тепер я запитую себе: скільки годин мене вчили того, як працює моя пам'ять чи функціонують мої очі? Скільки часу пішло на те, щоб навчити мене вчитися? Скільки годин навчальної програми відводять на те, щоб пояснити, як працює мій мозок? Яка природа моєї думки, і як вона впливає на наш організм? А відповідь тут одна – ніскільки! Іншими словами, мене не навчили головного – як послуговуватися своєю головою» (Огнев'юк, (2017, с. 11).

Актуальна проблема у тому, що і майбутнього педагога ніхто не навчає «послугуватися власною головою», а для того, щоб мати можливість бути ефективним модератором, потрібно знати, як інтегруються та живляться 100 млрд. нейронів мозку особистості довжиною 100 000 км, суть гліальних клітин, які у десятки разів перевищують кількісний ряд нейронів та мають вирішальне значення у всіх мозкових процесах, зокрема і хімічні трансформації інформації та збереження її у пам'яті (Свааб, Дік, 2016, с. 23-29).

Майбутній вчитель зобов'язаний розуміти, які частини мозку дитини задіяні, коли вона читає, думає, рахує, грає на музичних інструментах, малює, слухає музику або молитву, грає у баскетбол або теніс, та володіти компетентностями щодо розвитку мозку, мозкової активності й різноманітних здібностей людини. Найголовніше, щоб майбутній учитель Нової української школи розумів, що об'єктом його роботи є «найтонші сфери духовного життя особистості, яка формується, – розум, почуття, воля, переконаність, самосвідомість. Впливати на ці сфери можна так само – розумом, почуттями, волею, переконаністю, самосвідомістю. Найважливіші інструменти нашого впливу на духовний світ школяра – слово вчителя, краса навколишнього світу й мистецтва, створення обставин, в яких найяскравіше виражаються почуття – весь емоційний діапазон людських відносин» (Сухомлинський, 1976, с. 421).

«Попри передбачення появи педагогів-авіаторів, інноваційні технології не можуть повною мірою замінити особистість майбутнього вчителя, як не замінили його радіо, телебачення, комп'ютер, Інтернет, відеодиски, планшети, YouTube та ще ряд технологічних інновацій» – переконливо доводить В.Огнев'юк (2017).

Основою навчальної діяльності є і залишиться взаємодія учнів і учителя, яку не взмозі заміни пристрій, бо він не здатний керувати процесом навчання, створювати продуктивну, комфортну атмосферу, надихати, давати учням можливість відчувати свою індивідуальність, важливість та збагачувати

знаннєву сферу ціннісними орієнтирами. Це зможе зробити тільки педагог, що спроможний досконало інтегрувати особистісні риси людини із ресурсами та перевагами застосування різноманітних сучасних гаджетів та мультимедійних технологій, вчитель, що зможе застосувати заборонені мобільні смартфони як повноцінний засіб навчання, до роботи із спеціальними навчальними та освітніми платформами й організаційними програмами, відомими як «боти», інтернет-боти, що автоматизовано або згідно з розкладом виконують послідовний алгоритм дій через інтерфейси, що призначені для учнів та студентів.

Уже сьогодні створюються навчальні платформи, що відкривають межі нових можливостей для інтелектуального розвитку особистостей, розкриття лідерського потенціалу та талантів кожної людини. Але, що важливо, всі вони залишатимуться тільки технологіями без вмілого оперування з поєднаннями з цінностями, методами і засобами та прийомами навчання, які застосовує талановитий майстер своєї справи – педагог.

Справедливо зауважує В.Огнев'юк (2017) – «для того, щоб Україна могла розраховувати на відтворення суспільства із доданою цивілізаційною вартістю, що спроможна прирощувати духовні, культурні і технологічні надбання, вона повинна мати особливих вчителів – мотиваторів особистісного розвитку, здатних зацікавити учнів новими ідеями. Поєднання особистісних якостей вчителя, його глибоких знань вікової психології із професійними навиками щодо використання новітніх технологій відкривають широкі перспективи для розвитку нелінійної освіти» (Огнев'юк, 2017).

Майбутньому вчителю Нової української школи уже не потрібно зосереджуватися на передаванні та переповіданні інформації, здебільшого його основне завдання – скерувати свої зусилля на формування в учнів навичок критичного та логічного осмислення інформації, уміння генерувати креативні рішення. Навчання майбутнього все більше ставатиме самостійним та індивідуальним й опиратиметься на вибір учнів початкових класів, що

ставити під великий сумнів сформоване змістове розуміння загальної середньої освіти, адже не держава, а вже більшою мірою особистість, обиратиме зміст освіти. Не тільки атестати, свідоцтва та дипломи, як особисті, індивідуальні порт фоліо чи літописи з відображенням різноманітних успіхів та досягнень людини, її індивідуального руху до мети в обраній сфері діяльності будуть цікавити роботодавців.

Таким чином, *якісна підготовка майбутнього вчителя до компетентного прогнозування індивідуальної освітньої траєкторії учня* є наступною важливою умовою, що відкриває простір майбутньому вчителю як агенту позитивних змін. За такої умови освіта матиме можливість стати скерованою на формування таких особистісних рис, як уява, лідерство, креативність, вміння вирішувати комплексні завдання, ініціативність та засвоювати знання з метою створення нової реальності.

Майже всі традиційні уміння, що раніше потрібні були особистості, сьогодні варто переосмислити, оскільки їх велику частку можуть виконувати роботи. Проте, не беручи до уваги «розум» роботів, великі потуги технологічного прогресу та освітянських інновацій, значний пласт навиків «штучного інтелекту», наставницька роль та відповідальність особистості буде тільки зростати, оскільки саме вона є творцем «штучного розуму». Людина розпізнає і створює інноваційну реальність, створює, зберігає і програмує «штучний інтелект», що забезпечує поступальне формування розвитку суспільства як цивілізованої людської реальності.

Множинністю дій, скерованих з метою вдосконалення життя, реалізується процес відтворення громадянського суспільства, це своєрідний спірально-концентричний принцип, коли кожна наступна генерація відтворює і примножує ціннісні здобутки попередніх поколінь. Важлива роль у цьому тривалому процесі надається батькам – природним вчителям дітей. Саме тому, надважливе завдання суспільства – здійснити підвищення педагогічної компетентності усіх батьків, сприяння тому, щоб батьки і педагоги співпрацювали і постійно взаємодіяли в інтересах дітей.

З цієї причини важливою психолого-педагогічною умовою є здійснення підготовки майбутніх педагогів до взаємодії з батьками в освітньому просторі університету. Адже сучасне покоління батьків, чії діти навчаються в початковій школі, суттєво різняться від попередніх поколінь, для яких апріорі вчитель мав незаперечний авторитет. В сучасному освітньому середовищі професійний авторитет майбутній педагог Нової української школи має підтримувати постійно. Це призводить до того, що освітній зміст фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів повинна включати необхідний рівень теоретико-практичної підготовки, що озброїть його необхідними методичними інструментами підтримання високого рівня комунікації із батьками вихованців. Це особливо важливо на рівні початкової освіти, оскільки роль батьків у ці вікові періоди життя є визначальною.

Формування у майбутнього педагога компетентностей, що сприятимуть встановленню атмосфери довірливої партнерської співпраці із батьками може розглядатися, як наступна важлива умова назустріч підготовки нового учителя. У якості слідкуючої важливої умови, що сприятиме трансформації майбутніх педагогів нової формації, варто означити *створення освітнього середовища в університеті найбільш сприятливого для підготовки майбутнього вчителя Нової української школи.*

В контексті нашої теми, університети, що здійснюють фахову підготовку майбутньої генерації педагогів Нової української школи, повинні забезпечувати найбільш сприятливі умови в освітньому процесі в естетичному та технологічному напрямках. Висока культура закладу вищої освіти, як правило, знаходить позитивне відображення у фаховій культурі майбутнього педагога. Важливо, щоб майбутній вчитель початкових класів розвивався не як вузькопрофільний фахівець, а як професіонал, адаптований до широкої культурної інклюзії.

Таким чином, обґрунтувавши психолого-педагогічні умови формування майбутнього вчителя Нової української школи (відмова

від уніфікації педагогічної освіти та вимог стандартизувати педагогічну діяльність, реалізація основної компоненти педагогічної освіти – людинознавства, якісна підготовка майбутнього вчителя до компетентного прогнозування індивідуальної освітньої траєкторії учня, формування у майбутнього педагога компетентностей, що сприятимуть встановленню атмосфери довірливої партнерської співпраці із батьками, створення освітнього середовища в університеті найбільш сприятливого для підготовки майбутнього вчителя Нової української школи), зазначимо, для українського суспільства сучасності, це час істини, захисту державності у Священній війні, коли людство людство перебуває на переломному етапі цієї боротьби. Важливий і освітянський фронт, ключова роль у цьому пріоритеті має належати майбутньому вчителю Нової української школи, який на різних ступенях освіти реалізує з дітьми пошук смислів життя, збагачення його цінностями, ідеями, у визначенні та виборі власного шляху. З цієї причини не можна повністю технологізувати прогрес освіти, оскільки, вилучивши з нього вчителя, суспільство сприятиме трансформації людей на бездушні доповнення до машин.

Для суспільства, яке наділено високим ступенем повноважень і відповідальності, потрібно усвідомлювати, що забезпечення сприятливих, продуктивних організаційно-діяльнісних, психолого-педагогічних умов для приходу в освіту молодих, кваліфікованих, компетентних педагогів-лідерів – це надзвичайно важливий фактор розвитку українського суспільства. Лише вчителі-лідери зможуть створити передумови, які зусиллями їхніх учнів забезпечать реальну конкурентоспроможність нашої держави. Адже, якщо суспільство прагне рухатися до вершин досконалості, воно повинно інвестувати у людський розвиток і, насамперед, в майбутніх вчителів Нової української школи, від яких значною мірою залежить якість і цінність людського ресурсу.

Отож, сучасний вчитель початкових класів, згідно з вимогами українського суспільства і Нової української школи, – це професіонал з

сформованими лідерськими якостями, що слугують базою ефективній фаховій діяльності, взаємодії і спілкуванні з дітьми молодшого шкільного віку, партнерській взаємодії з батьками вихованців, колегами, керівництвом тощо.

Висновки до другого розділу

У другому розділі «Умови формування лідерських якостей майбутнього вчителя нової української школи в освітньому просторі університету» нами досліджено стан сформованості лідерських якостей майбутнього вчителя Нової української школи. Виявлено недостатній рівень (низький рівень – 38,91%, середній рівень – 44,59%, високий рівень – 16,50%) сформованості лідерської компетентності, в цілому, майбутніх вчителів Нової української школи.

Проаналізувавши наукові джерела із досліджуваної тематики, Обгрунтовано організаційно-діяльнісні та психолого-педагогічні умови формування лідерських якостей майбутнього педагога в освітньому просторі університету, як: враховування психологічних особливостей особистості студента, формування у майбутнього вчителя Нової української школи мотивації та позитивного ставлення до процесу лідерства в цілому, модернізація змісту психолого-педагогічних курсів, поєднання традиційних та інноваційних форм у вирішенні поставленої задачі, реалізація активної пізнавальної діяльності майбутніх педагогів, активна участь здобувачів вищої освіти у організації студентського самоврядування, організація та проведення тренінгів з розвитку лідерських якостей.

Пропонуємо впроваджувати у процес фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів психолого-педагогічні умови, що забезпечать формування у них лідерських якостей, такі як: відмова від уніфікації педагогічної освіти та вимог стандартизувати педагогічну діяльність, реалізація основної компоненти педагогічної освіти – людинознавства, якісна підготовка майбутнього вчителя до компетентного прогнозування індивідуальної освітньої траєкторії учня, формування у майбутнього педагога компетентностей, що сприятимуть встановленню атмосфери довірливої партнерської співпраці із батьками, створення освітнього середовища в університеті найбільш сприятливого для підготовки майбутнього вчителя Нової української школи.

ВИСНОВКИ

Проведене нами дослідження на тему «Формування лідерських якостей майбутнього вчителя Нової української школи в освітньому просторі університету» дозволило дійти до наступних висновків.

Проаналізовано проблему формування лідерських якостей вчителя в науковій літературі. Підготовка майбутніх громадян як лідерів постає стратегічним завданням країни, вирішення якої пов'язане з реалізацією відповідних психолого-педагогічних та організаційних умов для розвитку лідерських якостей і формування лідерського потенціалу в освітньому процесі починаючи з закладів загальної середньої освіти, продовжуючи закладами вищої освіти. Готовність лідерів для всіх напрямів діяльності суспільства передбачає розвиненість лідерських якостей насамперед в учителів початкових класів.

Науковці однак визначають важливими фаховими утвореннями в діяльності вчителів: професійну мобільність, гнучкість та готовність до змін, мотивацію та здатність до самовдосконалення і самоосвіти впродовж усього життя, педагогічну рефлексію, лідерські якості, що відповідають сучасним об'єктивним суспільним запитам, життєвим завданням, професійним потребам, які комплексно дозволяють педагогам проявити відкрити, творчу й діяльну лідерську позицію у взаємовідносинах з учнями початкових класів, колегами та батьками, як лідерську компетентність.

Охарактеризовано зміст понять «якості», «лідер», «лідерство», «лідерські якості». Лідерські якості вчителя – це психолого-педагогічні якості, які являють собою поєднання знань, цінностей, навичок і особливостей лідерської поведінки в досягненні цілей. Вчителю властиві лідерські якості, які окреслюють соціальну поведінку педагога *Soft skills*.

Розкрито сутність базових лідерських якостей сучасного вчителя Нової української школи. Констатовано суттєве підвищення інтересу до проблеми формування лідерських якостей у галузі початкової освіти та системі підготовки фахівців в її здійсненні з опорою на нормативну базу, особливо –

державний стандарт «Вчителя початкових класів закладу загальної середньої освіти», де *формування лідерської компетентності* є однією із пріоритетних компетентностей майбутнього педагога

Схарактеризовано теорії (соціологічні, психологічні теорії: «теорія рис», «харизматична теорія», «ситуаційна теорія», «синтетична теорія», «теорія визначальної ролі послідовників») та типи лідерства («побутовий тип лідерства (у шкільних, студентських групах, у сім'ї); соціальний тип лідерства (на виробництві, у трудовій діяльності, у різних сферах суспільства: спортивних, творчих та ін.); політичний тип лідерства (державні, суспільні діячі), ролі лідерства: лідер-організатор, лідер-ініціатор, лідер-генератор, лідер-ерудит, лідер-еталон, лідер-майстер, умілець). Означили характеристику поняття «динаміка лідерства», як зміни одного лідера іншим.

Розширили межі стилів лідерства від традиційних (авторитарний, демократичний, ліберальний) до інноваційних, запропонованих американським психологом, науковим журналістом, дослідником ідей про емоційний інтелект Д.Гоулманом (директивний, надихаючий, підтримуючий, демократичний, підганяючий, консультативний).

Проаналізувавши провідні концептуальні теорії, стилі, типи лідерства та основні характеристики сучасного покоління учнів початкових класів на рівні задоволення їхніх навчальних потреб окреслили важливість формування базових лідерських якостей майбутнього сучасного педагога (інтелектуально-креативні, морально-вольові, організаторсько-ділові та емоційно-комунікативні).

Емпірично досліджено стан сформованості лідерських якостей майбутнього педагога. Таким чином, проведене емпіричне дослідження продемонструвало, що реальний стан сформованості лідерської компетентності бажає бути значно кращим, оскільки по закінченні магістратури залишається досить значний контингент випускників магістратури (38,91), який виявляє низький рівень сформованості лідерської компетентності, що заважає набуттю ними властивостей інноваційного

суб'єкта вищої освіти, зокрема, як успішного організатора та ефективного менеджера освітнього процесу.

На нашу думку, це пов'язано з тим, що майбутні вчителі-лідери недооцінюють значущість рефлексивності, самосвідомості, мотивації, планування, соціальної оцінки, теоретичних знань та цінностей служіння та спільної діяльності лідера. Очевидно, що не розуміючи важливості цих показників в структурі лідерської компетентності, майбутні вчителі Нової української школи не будуть прагнути до їхнього розвитку, що в майбутньому перешкоджатиме проявам їхніх лідерських якостей в професійно-педагогічній діяльності.

Емпіричне дослідження стану сформованості лідерських якостей у освітньому просторі університету майбутнього вчителя Нової української школи показав, що лідерські якості – це динамічне професійно-особистісне утворення, що формується в системі професійного підготовки в освітньому просторі університету. Основними компонентами формування лідерських якостей виступають: когнітивна, діяльнісна, аксіологічна, особистісна.

Більша частина респондентів формування лідерських якостей пов'язують з власними особистісними параметрами такими, як: мотивація, бажання реалізовуватись у професійній діяльності та досягти високого рівня професіоналізму у вчительській діяльності, гнучкість, критичність мислення та культура поведінки, толерування ціннісних життєвих орієнтирів, креативність, здатність ефективно реалізовувати професійні компетентності, прагнення до перманентного самовдосконалення, високий рівень активності у педагогічному освітньому просторі, бачення перспективи особистого професійного розвитку та проектування власного професійного майбутнього.

Обґрунтовано організаційно-діяльнісні та психолого-педагогічні умови формування лідерських якостей майбутнього вчителя Нової української школи в освітньому просторі університету. Вчені акцетують увагу на тому, що якості особистості можливо повноцінно сформувати лише в рамках єдиної, цілеспрямованої, цілісної виховної системи. Професійна підготовка

майбутніх вчителів Нової української школи реалізується на основі компетентнісного підходу, базового орієнтиру, який забезпечує підготовку фахівця з предметними теоретичними знаннями, відповідними практичними вміннями, що здатний втілювати їх у власній професійній життєдіяльності в реальних умовах початкової школи. Розкрито загальні лідерські якості (сукупність ціннісних орієнтирів та відношення до навколишнього світу і людей зокрема, впевненість, когнітивно-емоційний інтелект, мотивація, психологічна стабільність та надійність, адекватна самооцінка, самосвідомість, саморегуляція, мотивація) та специфічні лідерські якості (харизма, зануреність і закоханість у вчительську справу, лідерська орієнтація, лідерський потенціал, відповідальність, прагнення до успіху, гнучкість та готовність до змін, бажання та прагнення отримання соціального визнання, реального задоволення від роботи, задоволення від реалізації соціального впливу, впливовість, самовдосконалення). Констатовано, що формування лідерських якостей в майбутніх вчителів Нової української школи це цілеспрямована та керована система підготовки, яка спрямована на набуття здобувачами освіти лідерської компетентності у процесі впливу та управління.

Обґрунтовано організаційно-діяльнісні (формування у майбутнього вчителя Нової української школи мотивації та позитивного ставлення до процесу лідерства в цілому, модернізація змісту психолого-педагогічних курсів, поєднання традиційних та інноваційних форм у вирішенні поставленої задачі, реалізація активної пізнавальної діяльності майбутніх педагогів, активна участь здобувачів вищої освіти у організації студентського самоврядування, організація та проведення тренінгів з розвитку лідерських якостей) та психолого-педагогічні умови формування майбутнього вчителя Нової української школи (відмова від уніфікації педагогічної освіти та вимог стандартизувати педагогічну діяльність, реалізація основної компоненти педагогічної освіти – людинознавства, якісна підготовка майбутнього вчителя до компетентного прогнозування індивідуальної освітньої траєкторії

учня, формування у майбутнього педагога компетентностей, що сприятимуть встановленню атмосфери довірливої партнерської співпраці із батьками, створення освітнього середовища в університеті найбільш сприятливого для підготовки майбутнього вчителя Нової української школи).

Перспективами дослідження визначено особливості розвитку лідерської компетентності як інтегрованої здатності майбутнього вчителя початкових класів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алфімов, Д. В. (2010). *Зміст феномену «лідерські якості особистості»*. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. Вип. 11 (64). Класич. приват. унт. Запоріжжя. С. 44 – 51.
2. Андреева О.І. (2004). *Феномен лідерства*. К.: Освіта. 312 с.
3. Біленкова Л.М. & Костащук О.І. (2022). Формування активної лідерської позиції майбутнього вчителя. Науковий журнал «Інноваційна педагогіка». Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. Випуск 48. Том 1. Видавничий дім «Гельветика». 2022. С.9-13.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (Ред.) 2005. Київ. Ірпінь: ВТФ Перун.
5. Видай, А.Ю (1999). *Сучасні тенденції у дослідженні лідерства*. Зб. наук. пр. К.: КВГІ. № 4. С. 13-18.
6. Гармаш, С. А., (2009) & Гашутіна, О.Е. *Лідерські якості особистості керівника як запорука успіху*. Управління інноваційними проектами та об'єктами інтелектуальної власності. С. 37 – 44.
7. Гармаш, С.А. (2009). *Лідерські якості особистості керівника як запорука успіху*. Управління інноваційними проектами та об'єктами інтелектуальної власності. С. 37-44.
8. Драйден, Г. (2005). *Революція в навчанні*. Г. Драйден, Д. Вос. Львів: Літопис. 542 с.
9. *Емоційний інтелект лідера*. (2019). Д. Гоулман, Р. Бояціс, Е. Макі. Видавництво: Наш формат. К. 2019. 288 с.
10. Жигірь, В. (2015). *Сутність і зміст лідерської компетентності майбутнього менеджера освіти*. Вісник ISSN 1992-5786. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах Чернігівського національного педагогічного університету. № 130. С. 34-37.
11. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page7>

12. Коломієць, А. & Коломієць, Л. (2019). *Психолого-педагогічні засади розвитку лідерських якостей учителів в освітньому середовищі початкової школи*. Лідер. Еліта. Суспільство = Leader. Elite. Society. № 1. С. 91-106.
13. Концепція Нової української школи. Міністерство освіти і науки України. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>
14. Корнєв, М.Н (1995). *Соціальна психологія*: підруч. К. 304 с.
15. Краснощок, І. П. *Розвиток лідерських якостей студентів*. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Випуск 112. С. 211 – 219.
16. Крейг, Нік (2019). *Лідерство починається з призначення*. К. Вид.: Фабула. 240 с.
17. Куриця, А. І., & Куриця, Д. І. (2014) *Психолого-педагогічні умови розвитку лідерських якостей студентів*. Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Випуск 26. С. 353 – 363.
18. Куценко, Г.Г. (2012). *Компетентності сучасного вчителя-лідера*. Культура і компетентність сучасного вчителя-лідера: матеріали обласного науково-практичного семінару, присвяченого 290-річчю з дня народження Г.С. Сковороди. Укладачі: Л.В. Литвинюк, Т.О. Бондар. Полтава: ПОППО. С. 45-47
19. Логунова, М.М. (2006). *Соціально-психологічні аспекти управлінської діяльності*. К.: Вид-во. 256 с.
20. Мараховська, Н. В. (2009) *Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у процесі навчання дисциплін гуманітарного циклу*: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. Харків, 22 с.
21. Мараховська, Н. В. (2009). *Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у процесі навчання дисциплін*

гуманітарного циклу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. Харків. 22 с.

22. Мойсеюк, Н.Є. (2007). Педагогіка: навч. посіб. 5-те вид., доп. і перероб. Київ: Б.В. 655 с.

23. Нестуля, О. О. (2013). *Основи лідерства: тренінг лідерських якостей та практичних навичок менеджера*: навч. Посібник. Київ: Знання. 287 с.

24. Нестуля, С.І. (2018). Структурні компоненти лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту. Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. № 4. С. 62-71.

25. *Нова українська школа*. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: [https:// mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf)

26. Новіков, Б.В. (2004). *Лідерство, стилі керівництва*. К. С. 308-356.

27. Огнев'юк, В. (2017). Лідери для Нової української школи: неперервна освіта: Акмеологічні студії (педагогічні науки. психологічні науки) № 1. С. 4-13.

28. Павловський, А. (2017). *Чому в Україні найменша в Європі зарплата?* Віче: журнал Верховної Ради України. URL: <http://www.viche.info/journal/3113/>

29. Паламарчук, О., & Лазаренко Н., & Коломієць Д. (2019). Ресурсне забезпечення розвитку лідерських якостей у процесі особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя. Лідер. Еліта. Суспільство. С.77-90.

30. *Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти» і «Вчитель з початкової освіти»* (з

дипломом молодшого спеціаліста). URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Наказ_2736%20(3).pdf

31. *Професії майбутнього, які виникнуть у найближчі 20 років.* За матеріалами ВФМ. URL: https://tsn.ua/nauka_it/profesiya-maibutnogo-yaki-viniknut-unaiblizhchi-20-rokiv.html

32. *Психологічна енциклопедія.* (2006). Авт.-упоряд. О.М. Степанов. К.: Академвидав. 423 с.

33. Робінсон, К. (2016). *Школа майбутнього. Революція у вашій школі, що назавжди змінить освіту.* Робінсон, Л. Ароніка. Львів: Літопис. 258 с.

34. Романовский, А.Г. & Квасник, О.В. & Шаполова, В.В. *Трёхвекторна структура поняття лідерство.* Між. науково-практ., 17-18 листопада 2016 р. Алмати, 2016. II том. С. 73-77.

35. Романовський, О.Г. & Пономарьов О.С. (2017). *Парадокси харизматичного лідерства.* Теорія і практика управління соціальними системами. 2017. №1. С. 47-56.

36. Романовський, О.Г. & Середя, Н.В. (2013). *Особистість сучасного керівника в аспекті теорії духовного лідерства.* Теорія і практика управління. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipuss_2013_3_4

37. Рубенштейн, Девід (2021). *Бути лідером. Мудрість від тих, хто змінив правила гри.* К. вид.: Лабораторія. 448 с.

38. Рудська, А. І. (2013) *Психологічні особливості лідерства в умовах реалізації соціальних проектів* : автореф дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.05 – соціальна психологія, психологія соціальної роботи. Київ, 24 с.

39. Савельєва, О. О. (2014) *Оцінка лідерського потенціалу студентів як майбутніх управлінців.* Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. № 4. Т. 4. С. 81 – 84.

40. Свааб, Дік. (2016). *Ми – це наш мозок.* Харків: Клуб сімейного дозвілля. 496 с.

41. Семченко, Н.О. (2004). *Формування лідерських якостей особистості*. Методичні рекомендації по формуванню лідерських якостей майбутніх педагогів у позааудиторній діяльності. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна. 125 с.

42. Семченко, Н.О. (2005) *Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у позааудиторній діяльності*: автореф дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. Харків, 23 с.

43. Семченко, Н.О. (2005) *Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у позааудиторній діяльності*. Автореф. дис. наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Харків, 23 с.

44. Сидоренко, В.В. (2017). *Розвиток професійної компетентності сучасного педагога в умовах відкритої освіти: кластерний аналіз*. Професійна компетентність педагога в умовах оновленого змісту освіти та вимог ринку праці: зб. матеріалів доп. учасн. III регіональної науково-практична конференції. Вінниця: Вінницька міська друкарня. С. 8-17.

45. Слесик, К.М. (2009). *Виховання лідерів*. Х.: Основа. 128 с.

46. *Словник соціологічних і політологічних термінів* (1993). Нар. укр. акад.; за заг. ред.: В. І. Астахової [та ін.] ; уклад. В. І. Астахова [та ін.]. Київ: Вища шк. 140 с.

47. Смольська, Л. І. (2014) *Інтегральне лідерство – сучасний управлінський запит*. Управління школою. №1 – 3. С.92 – 94. 10. Татенко, В.О. (2004) *Лідер XXI / LIDER XXI*. Соціально психологічні студії. К.:Видав. дім «Корпорація», 198 с.

48. Стець, Н. (2017). *Коротко про теорію поколінь*. URL: <http://www.business-territory.com/articles/korotko-pro-teoriyu-pokolin>

49. Сухомлинський, В.О. (1976). *Вибрані твори в п'яти томах*. Київ: Радянська школа. Т. 1. 421 с.

50. *Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія* (2002). НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ: Абрис. 742 с.
51. Хмизова, О. В. (2007) *Формування лідерської позиції у майбутніх учителів початкових класів як складова їх професійної компетентності*. Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Вип. 44. Херсон: Видавництво ХДУ. 316-320.
52. Яблонский, С.А. (2003) *Психологія лідерства*. К.: Вища шк. 384 с.
53. Яценко, І. В. (2003) *Феномен лідера*. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: філософія, політологія. № 59. С. 142-14.
54. Bogardus, E. S. (1924). *Mental Leadership*. Chapter 35 in *Fundamentals of Social Psychology*. New York: Century. P. 409-417.

Додатки

Додаток А

Зразок анкет

стсовно визначення рівня сформованості лідерських якостей

майбутнього вчителя початкових класів

1. Вам подобається бути в центрі уваги оточуючих?
 - а) так,
 - б) ні.
2. Коли ви були дитиною, чи подобалося вам бути лідером серед однолітків?
 - а) так,
 - б) ні.
3. Якщо те, що ви намітили, не дало очікуваних результатів, то ви:
 - а) будете раді, якщо відповідальність за цю справу покладуть на когось іншого;
 - б) візьмете на себе відповідальність, і самі доведете справу до кінця.
4. Яка з цих двох думок вам ближча:
 - а) справжній керівник повинен вміти сам робити ту справу, якою він керує, і особисто брати участь в ній;
 - б) справжній керівник повинен тільки вміти керувати іншими і не обов'язково робити справу сам.
18. З ким ви вважаєте за краще працювати?
 - а) з покірними людьми,
 - б) з незалежними і самостійними людьми.
5. Уявіть собі таку сцену: під час прогулянки з друзями в лісі ви заблукали.

Наближається вечір, і потрібно приймати рішення. Що ви будете робити?

 - а) дасте можливість прийняти рішення найбільш компетентному з вас;
 - б) просто не будете нічого робити, розраховуючи на інших.
6. Чи вважаєте ви свої організаторські здібності хорошими?
 - а) так,
 - б) ні.
7. З ким ви вважаєте за краще працювати?
 - а) з покірними людьми,
 - б) з незалежними і самостійними людьми.
8. Чи приносить вам задоволення бачити, що оточуючі побоюються вас?
 - а) так,
 - б) ні.
9. Чи відчуваєте ви нагальну необхідність у пораднику, який міг би спрямувати вашу професійну активність?

а) так,

б) ні.

10. Чи трапляється, що вас називають нерішучою людиною?

а) так,

б) ні.

Анкета на виявлення лідерських якостей

Уважно прочитайте кожне з десяти запитань і виберіть відповідь, яка Вам підходить.

Важливим фактором є те, що в своїх відповідях потрібно прагнути до об'єктивності і записувати ту відповідь, яка першою приходить в голову.

Питання	ТАК	НІ
Чи намагаєтеся Ви уникати гострих дискусій?*		
Чи часто Ви берете ініціативу на себе при груповій роботі?		
Чи виникає у вас почуття тривоги, якщо на вас покладено відповідальність за якусь важливу справу?		
Чи вдається Вам у розмові, дискусії переконати, привабити на свій бік тих, хто раніше був з Вами не згоден?		
В компанії, у спільній справі Ви завжди щось придумуєте, що є цікавим для інших?		
Чи намагаєтеся ви займати за столом (на зборах, в компанії і т.п.) таке місце, яке дозволяло б вам бути в центрі уваги і контролювати ситуацію?		
Чи підпорядковуєте ви свої інтереси і поведінку іншим людям у справі, якою займаєтеся?		
Чи відчуваєте збентеження, якщо оточуючі люди виражають незгоду з Вами?		
Чи може невдача в прояві ініціативи змусити Вас більше ніколи цього не робити?		
	Промовчу	Відстою
Як Ви поведете себе на зборах і нараді, якщо вважаєте, що Ваша думка єдина правильна, але інші з цим не згодні?		

Результати

8 - 10 балів: Ви справжній лідер

4- 7 балів: у Вас є задатки лідерських якостей

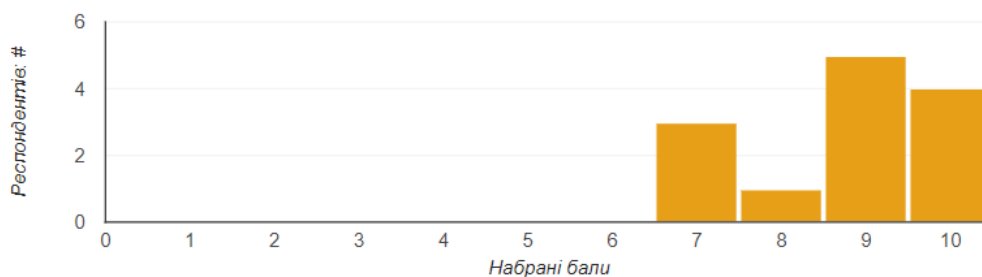
0-3 бали: у Вас низький рівень лідерських якостей

Сер.рівень
Бали: 8,77/10

Середній бал
Бали: 9/10

Діапазон
Бали: 7-10

Розподіл балів

Анкета на виявлення лідерської активності

Уважно прочитайте кожне з десяти запитань і виберіть відповідь, яка Вам підходить.

Важливим фактором є те, що в своїх відповідях потрібно прагнути до об'єктивності і записувати ту відповідь, яка першою приходить в голову.

Питання	ТАК	НІ
Чи подобається Вам добровільно брати на себе обов'язки організатора будь-якої справи?		
Чи виникає бажання поділитися власним досвідом та допомогти іншим його здобути?		
Чи добре ви себе відчуваєте в атмосфері боротьби, змагання, досягнення задумів?		
Чи дозволяєте Ви, щоб під час викладання матеріалу Вам ставили запитання?		
Чи долучаєтеся Ви до обговорення та організації заходів у своєму закладі освіти?		
Під час конфлікту між колегами чи візьмете Ви ініціативу на себе у вирішенні спірного питання?		
Чи легко Вам вдається встановлювати контакти з незнайомими людьми?		
Чи часто Ви проявляєте ініціативу при вирішенні питань, що зачіпають інтереси Ваших колег?		
Чи прагнете Ви при слушній нагоді познайомитися і поговорити з новою людиною?		
Чи подобається Вам займатися суспільною роботою?		

Результати

0-3 - низький рівень лідерської активності

4-7 - достатній рівень лідерської активності

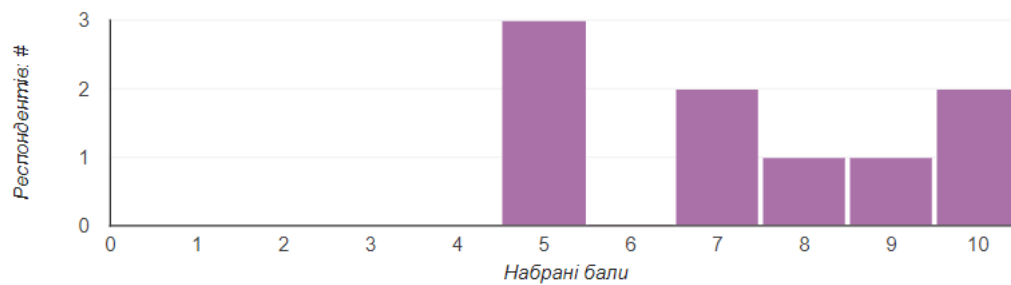
8-10 - високий рівень лідерської активності

Сер.рівень
Бали: 7,33/10

Середній бал
Бали: 7/10

Діапазон
Бали: 5–10

Розподіл балів

Додаток Б
Інтерактивні вправи з метою формування лідерських якостей
майбутнього вчителя початкових класів
«Крок за кроком»
(«Орієнтовний маршрут»)

Перша сходинка – записатися на курси з того, чим ніколи не займалася раніше. Креативність процвітає, коли ви виходите за зону комфорту і дізнаєтеся щось нове.

Друга сходинка – створити правильне середовище. Оточення, стимул і підтримка.

Третя сходинка – вийти із зони комфорту і дізнатися щось нове. Життя починається там, де закінчується зона комфорту.

Четверта сходинка - навчитися долати власні страхи У того, хто вміє бути «вище від своїх страхів», є всі шанси найближчим часом покинути зону комфорту.

П'ята сходинка - завжди підвищувати свою педагогічну кваліфікацію (саморозвиток, самовиховання, самонавчання).

Шоста сходинка – довіряти собі та швидко приймати рішення. Особливо це допоможе під час старту нових проєктів і навчить довіряти власним судженням.

Сьома сходинка – дотримуватися моделі ідеального вчителя за власними переконаннями.

«Рух жо мети»

(«Кораблик лідера»)

(важливо чесно зазначити якості, які тягнуть до дна, та вказати ті, які слугують попутним вітром)

